



**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1928:19
JUSTITIEDEPARTEMENTET



LAGRÅDETS UTLÅTANDE
ÖVER
PROCESSKOMMISSIONENS
BETÄNKANDE
ANGÅENDE
RÄTTEGÅNGSVÄSENDETS
OMBILDNING

S T O C K H O L M

1 9 2 8

Statens offentliga utredningar 1928

Kronologisk förteckning

1. Utrikesdepartementets organisation. Norstedt. (6), 49 s. U.
2. Yttrande och förslag angående revision av gällande förordningar om kommunalstyrelse på landet och i stad m. m. Almquist & Wiksell, Uppsala. 160 s. S.
3. 1926 års pensionsutredning. Betänkande angående familjepensionering för viss icke-ordinarie personal i statens tjänst. Marcus. 73 s. Fi.
4. Monopolkontrollutredningens betänkande angående anordnandet av den statliga kontrollen av Aktiebolaget Vin- & Spritcentralens verksamhet. Marcus. 183 s. Fi.
5. Betänkande med förslag till stadsbyggnadslag med författningar som därmed hava samband. Norstedt. 504 s. Ju.
6. Betänkande med förslag angående åtgärder till handelsjärnhanteringens stödjande. Marcus. 139 s. H.
7. Ämbetsbrotten. Förberedande utkast till strafflag. Speciella delen. 7. Av J. C. W. Thyrén. Lund, Berling. vi, 238 s. Ju.
8. Betänkande med förslag till vissa åtgärder beträffande emigrationen. Norstedt. 75 s. S.
9. 1926 års arbetslöshetsakkunniga. Betänkande och förslag angående arbetslöshetsförsäkring, arbetsförmedling och reservarbeten. Norstedt. 618 s. S.
10. Betänkande angående ordnandet av viss bostadskredit. Norstedt. viij, 183 s. S.
11. Betänkande med förslag till vissa ändringar i bestämmelserna rörande automobilbesiktningsväsendet m. m. Marcus. 83 s. K.
12. Betänkande med förslag angående omorganisation av överståthållarämbetet samt ändrad fördelning mellan staten och Stockholms stad av kostnaderna för dess verksamhet. Beckman. 354 s. S.
13. Utredning och förslag angående en utvidgad folkhögskolutbildning. Norstedt. vi, 50 s. E.
14. Betänkande med utredning och förslag angående stats-tjänstemännens bisysslor. Marcus. 192 s. Fi.
15. Betänkande med förslag till ändrade bestämmelser rörande tullrestitution. Marcus. 149 s. Fi.
16. Utlåtande jämte utkast till lag med särskilda bestämmelser om vissa bostadsföreningar. Norstedt. 98 s. Ju.
17. Betänkande angående ordnande av folktandvård (allmänlig tandvård). Norstedt. 247 s. S.
18. Betänkande med förslag till stadga angående sinnessjukvården i riket m. m. 1926 års sinnessjuksakkunnigas betänkande. 2. Beckman. 183 s. S.
19. Lagrådets utlåtande över processkommissionens betänkande angående rättegångsväsendets ombildning. Norstedt. 49 s. Ju.

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1928: 19
JUSTITIEDEPARTEMENTET



LAGRÅDETS UTLÅTANDE
ÖVER
PROCESSKOMMISSIONENS BETÄNKANDE
ANGÅENDE
RÄTTEGÅNGSVÄSENDETS
OMBILDNING

STOCKHOLM 1928
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
282491





TAKE NOTICE THAT

OVER

PROOF & COMMISSIONS

AND

RECEIVED

OF THE

PROCLAMATION

AND COMMISSIONS



Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott fredagen den 23 september 1927.

Närvarande:

Statsministern EKMAN, statsråden THYRÉN, RIBBING, GÄRDE, PETTERSSON, ROSÉN, HAMRIN, ALMKVIST, LYBERG, VON STOCKENSTRÖM.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Thyren, anför:

»Med underdånig skrivelse den 15 december 1926 har processkommissionen avgivit betänkande angående rättegångsväsendets ombildning.

Kungl. Maj:t har därefter den 11 januari 1927 låtit anbefalla rikets allmänna hovrätter att, efter hörande av vederbörande domhavande, överexekutorer och magistrater, inkomma med utlåtanden över betänkandet, såvitt angår dess huvudgrunder. Vidare hava utlåtanden infordrats från justitiekanslersämbetet och kommerskollegiet, vartdera i vad angår dess ämbetsområde och kommerskollegiet efter hörande av de organisationer och sammanslutningar inom näringslivet, vilka kollegiet kunde finna lämpligt anmoda om yttrandes avgivande. Slutligen har Kungl. Maj:t förordnat, att tillfälle att inkomma med yttranden över betänkandet skulle lämnas juridiska fakulteterna vid rikets universitet och vid Stockholms högskola, Föreningen Sveriges häradshövdingar, Föreningen Sveriges stadsdomare, Sveriges advokatsamfund och Svenska stadsförbundet.

De från omförmälda ämbetsverk infordrade utlåtandena hava numera inkommit. Av de juridiska fakulteterna har endast fakulteten i Lund avgivit yttrande. Därjämte hava yttranden inkommit från Föreningen Sveriges häradshövdingar, Föreningen Sveriges stadsdomare och Sveriges advokatsamfund. Svenska stadsförbundet har anmält, att förbundet i avvaktan på resultatet av vissa pågående undersökningar för närvarande avstår från att inkomma med yttrande.

Efter det betänkandet avgivits hava jämlikt Kungl. Maj:ts beslut särskilda utredningar anordnats i vissa med en allmän processreform sammanhängande frågor, vilka icke av processkommissionen kunnat upptagas till närmare behandling. Dessa nu pågående utredningar avse dels åtskilliga å kommunalförvaltningen och städernas domstolsväsen inverkande spörsmål, dels överexekutorsgöromålens överflyttande till domstolarna i första instans, dels ock de ekonomiska verkningarna av en processreform.

I den skrivelse, varmed betänkandet inledes, har processkommissionen erinrat, hurusom vid skilda tillfällen under senare år frågan om lämpligaste sättet för bedrivande av det förberedande arbetet för en rättegångsreform varit föremål för Kungl. Maj:ts och riksdagens övervägande. I enlighet med den uppfattning, som därvid gjort sig gällande, har processkommissionen icke låtit sitt betänkande åtföljas av ett i lagtext avfattat förslag utan givit det formen av en utredande framställning av de principer, å vilka kommissionen ansett en ny rättegångsordning böra byggas. Bestämmande för den ordning, vari arbetet skall fullföljas, blir därför närmast en prövning av de grunder, vilka kommissionen sålunda funnit sig böra förordna. För en sådan prövning förutsättes tydligen en granskning, som är ägnad att så långt möjligt är ställa denna stora och i skilda avseenden djupt ingripande fråga i klar och allsidig belysning. Otvivelaktigt bliva de yttranden över betänkandet, vilka redan föreligga, av stort värde för det bedömande, som nu förestår. Men enligt min uppfattning kan det icke vara lämpligt att stanna härvid; till frågan om en fullständig ombildning av vårt rättegångsväsen bör icke tagas ståndpunkt förrän den sakkunskap, den högsta domstolsinstansen företräder, fått komma till uttryck. Då i detta fall avses, att grunderna för den blivande lagstiftningen skola, åtminstone i väsentliga delar, prövas av Kungl. Maj:t och riksdagen, innan den lagtekniska behandlingen tager sin början, lär det näppeligen kunna anses tillfyllest att i sinom tid ett efter redan givna förutsättningar utarbetat lagförslag kommer att underställas lagrådets granskning. Med hänsyn till högsta domstolens rättskipande verksamhet är det uteslutet att, såsom i betraktande av frågans eminenta betydelse kunnat vara önskvärt, inhämta yttrande från domstolens samtliga ledamöter. Det torde därför böra överlämnas åt lagrådet att avgiva yttrande angående rättegångsreformen i det läge, vari den nu kommit på grund av processkommissionens betänkande och de däröver avgivna yttrandena. Att närmare söka utmärka den omfattning, vari lagrådet har att ingå i granskning av betänkandet, lär med hänsyn till sammanhanget mellan de här föreliggande olika spörsmålen icke vara lämpligt eller ens möjligt, utan torde lagrådets uppgift böra, i likhet med vad som skett vid remissen till hovrätterna, angivas på det sätt, att yttrandet förklaras skola avse betänkandets huvudgrunder.

Av vad sålunda anförts föranlätas jag alltså hemställa, att Kungl. Maj:t må besluta, att lagrådet skall avgiva utlåtande över processkommissionens betänkande angående rättegångsväsendets ombildning, såvitt angår betänkandets huvudgrunder.»

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen och förordnar tillika, att lagrådet skall erhålla del av beslutet genom utdrag av protokollet.

Ur protokollet:

H. Stefenson.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 3 juli 1928.

Närvarande:

justitierådet VON SETH,
justitierådet WEDBERG,
regeringsrådet PLANTING-GYLLENBÅGA,
justitierådet ALEXANDERSON.

Enligt lagrådet tillhandakommet utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 23 september 1927, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets yttrande skulle inhämtas över processkommissionens betänkande angående rättegångsväsendets ombildning, såvitt anginge betänkandets huvudgrunder.

Betänkandet hade inför lagrådet i särskilda delar föredragits av professorn Thore Engströmer, hovrättsrådet Trygve Liljestränd, hovrättsrådet Nils Vult von Steyern och häradshövdingen Karl Schlyter.

Lagrådets ledamöter enade sig om följande utlåtande, dock med de förbehåll i fråga om lekmäns deltagande i rättsskipningen och om fullföljdsrätt i tredje instans, som innefattas i efteråt intagna särskilda yttranden:

Den anbefallda granskningen av processkommissionens betänkande avser allenast betänkandets huvudgrunder. Härmed åsyftas enligt remissprotokollet att erhålla lagrådets uttalande om rättegångsreformen, sådant läget ter sig i belysning av kommissionens betänkande och de däröver avgivna yttrandena. Granskningens omfattning finge bestämmas av det sammanhang, som funnes förbinda de olika spörsmålen med varandra.

Granskningens omfattning.

I dessa anvisningar hämtar lagrådet stöd för sin uppfattning att i reformarbetets nuvarande skede lagrådets yttrande är bättre ägnat att bidra till utredningen i den mån det begränsas till att gälla de verkligt grundläggande problemen och de visserligen mångfaldiga hänsyn, som äro att taga vid deras lösning. Den för rättegångsreformen utstakade arbetsordningen, enligt vilken beslut är avsett att fattas i fråga om reformens allmänna grunder innan man skrider till utarbetande av lagtext, är onekligen förenad med både olägenheter och fördelar. Till fördelarna hör i främsta rummet — om den rätt begagnas — den, att arbetet på att vinna samförstånd om själva huvudplanen kan fortgå utan att behöva förvirras och förryckas av meningsskiljaktigheter rörande sådana moment, vilkas lyckliga planläggning och utformning väl kunna bli av största betydelse för rättegångsväsendets verkningssätt, men vilka dock ej äro bestämmande för grundstommens uppbyggnad. Det intima sam-

bandet mellan skenbart från varandra fristående frågor medför ändock oundvikligt, att även med en dylik återhållsamhet problemet är invecklat nog.

Allmän processreform eller partiella reformer?

Kommissionens betänkande har väckt till nytt liv själva principfrågan, om reformarbetet måste sträcka sig att omfatta vårt rättegångsväsen i dess helhet eller om man i stället bör — såsom det uttryckts — beträda de partiella reformernas väg. Det synes emellertid förtjäna betonas att denna frågeställning är i viss mån oklar. Den är ägnad att framkalla sammanblandning av två spörsmål, som måste noga hållas i sär, nämligen frågorna om reformarbetets allmänna inriktning och om den ordning, i vilken man bör söka nå slutmålet. Den förra frågan gäller huruvida vår nuvarande rättsskipning är behäftad med så allvarsamma brister och huruvida dessa stå i ett så vittutgrenat sammanhang att reformarbetet måste från början inriktas på en grundlig omdaning av förfarande och organisation såsom slutmål, eller om man kan äga grundad förhoppning att åstadkomma en tillfredsställande förbättring genom att ingripa på ett antal enskilda punkter, t. ex. genom lämplig arbetsfördelning å domkretsarnas arbetspersonal, genomförande av den fria bevisprövningens grundsats, ökat bruk av parterers personliga inkallande, förenkling i protokollsföringen, offentlighet i överrättsförhandlingen o. s. v. Det andra spörsmålet åter, vilket får egentlig aktualitet först i händelse man bestämmer sig för en genomgripande reform och vilket processkommissionen i avvaktan på hur beslutet därom utfaller ansett sig kunna tillsvidare gå förbi, gäller huruvida en dylik reform kan och bör genomföras i ett slag, eller det är nödvändigt eller dock lämpligt att förmedla övergången sålunda att å ena sidan vissa förberedande anordningar tillskapas och träda i funktion i god tid innan den nya regimen i sina huvuddelar begynner tillämpas, och å andra sidan den planerade nyregleringen, vad vissa partier beträffar, får helt eller delvis anstå någon tid efter det denna nya regim i princip genomförts. Detta så att säga taktiska spörsmål kan lämpligen i detta yttrande först avslutningsvis behandlas.

Vad åter principfrågan om reformplanens omfattning angår, har enligt lagrådets mening den hittills förekomna utredningen bekräftat riktigheten av processkommissionens åsikt att det är nödvändigt att gripa sig an med en allmän rättegångsreform och att försök att genom upplappning och modernisering i enskilda delar råda bot för befintliga missförhållanden ovillkorligen äro dömda att väsentligen misslyckas och endast kunna förhåla det angelägna verket.

Nuvarande brister.
Avgivna yttranden.

De till trycket beförade yttrandena av hovrätterna, domareföreningarna, advokatsamfundet, professor Kallenberg m. fl. förete visserligen rätt betydande skiftningar i betoningen av de rådande bristernas svårhetsgrad och omfattning, något som delvis lärers få anses sammanhånga med mer och mindre långt driven betänksamhet mot så vitt syftande rubbningar i bestående förhållanden som dem kommissionen förordat. Men detta hindrar icke att, såsom var att vänta, det allmänt vitsordats att bristfälligheter av djupgående och omfattande art vidlåda vårt rättegångsväsen.

Sålunda finner Svea hovrätt sig icke kunna såsom obefogade avvisa kommissionens anmärkningar, *att* målens handläggning vid underrätterna icke erbjuder garantier för fullständig och allsidig behandling, enär uppskovssystemet hindrar erforderlig processledning och målen därför ej sällan avgöras utan behöfelig utredning; *att* enär domen bygges på ett ofta bristfälligt protokollsmaterial, den stundom endast bristfälligt motsvarar det materiellt riktiga; *att* överrättsförfarandet lider av alla de olägenheter, som följa av den fullständiga saknaden av muntlighet, offentlighet och tillfälle för domstolen att utöva processledning och bidra till sanningens utforskande; *att* bevissystemet på grund av varjehanda brister är ägnat att i många fall utestänga part från möjlighet att utfå sin rätt; *samt att* åklagarna sakna erforderliga kvalifikationer för sin uppgift, särskilt i de grövre brottmålen.

Göta hovrätt uttalar, att domstolarna till följd av brister i rättegångsväsendet stundom nödgas döma på ett ofullständigt och mindre tillförlitligt material samt att även bortsett härifrån vissa faktorer föreligga som minska rättsskipningens säkerhet. Bland dessa andra faktorer nämner hovrätten särskilt, att domarebesättningen i de mindre städernas rådhusrätter ofta kvalitativt ej fyller måttet, vilket inverkar såväl på utredningen som på dömandet. I fråga om den påtalade ofullständigheten i domsmaterialet anför hovrätten som orsaker *dels* bristande processledning, beroende i fråga om häradsrätterna på bristande tid för domaren att genomtränga och skärskåda den med långa mellanrum successivt sammanbragta utredningen samt på personväxlingar å ordförandeposten, som dessutom ej sällan beklädes av alltför oerfarna krafter, *dels* frånvaron av effektiva regler, som kunde positivt främja koncentration, reda och planmässighet i förhandlingen, *dels* protokollens bristande tillförlitlighet och *dels* slutligen beträffande brottmålen åklagarväsendets tillstånd. Vidare erinras i fråga om överrättsprocessen om den stelhet i hovrättsförfarandet, som praktiskt sett utesluter muntlig partsförhandling, samt beträffande rättegångsordningen i dess helhet om den allvarliga svaghet, som inskränkningarna i den fria bevisprövningen medföra.

Stadsdomareföreningen anser klagomålen över den nuvarande rättsskipningen i flera avseenden överdrivna. Den allvarligaste bristen utgöres enligt föreningens mening av långsamheten i överrättsförfarandet. Därjämte kunde dock ej sällan med skäl anmärkas på otillräcklig utredning av målen samt bristande reda vid processmaterialets framförande och upptagande i protokollet. Härtill bidroge bl. a. svårigheterna för domaren att med nuvarande lagstiftning utöva erforderlig processledning ävensom åklagare- och advokatväsendets tillstånd. Rörande nödvändigheten att införa fri bevisprövning delar föreningen kommissionens uppfattning.

Advokatsamfundet ger åter uttryck för den mening att kommissionen icke med den skärpa som vederbort framhållit gällande ordnings betänkliga brister. I fråga om rättsskipningens kostsamhet för parterna vore det ingalunda väl beställt, i det att underrättsproceduren ställde sig relativt dyr i små mål, relativt dyrare ju mindre målet är, och icke särdeles billig i de stora. Överrättsproceduren och där gällande kostnadsregler medförde åter att det ställer sig

ganska dyrt att få sin rätt slutligt domfäst, men ganska billigt för den, som onödigtvis dragit målet under högre rätts prövning. Proceduren vore med andra ord ofta dyr, där den borde vara billig, och billig, där den borde draga högre kostnader. Därtill komme, att den dyrt vunna rätten ofta bleve illusorisk till följd av rättsskipningens långsamhet. Denna långsamhet som jämväl vidlåder processen i underrätt är, enligt vad samfundet utförligt söker visa, ingalunda en fristående brist, beroende på bekvämlighet hos ombuden och svag processledning från domarens sida — även om dessa fel i viss mån inverka fördröjande — utan sammanhänger intimt med vårt förfarandes och vår domstolsorganisations allmänna grunder och kan alltså ej bortarbetas utan verklig omläggning av hela systemet. Det successiva framläggandet av materialet är vidare, vid sidan av skriftligheten och ödesdigra inskränkningar i bevisrätten, en huvudorsak till att i det viktigaste av alla hänseenden, nämligen rättsskipningens säkerhet, det brister långt mer än i allmänhet erkännes och långt mer än vad som är rimligt och försvarligt.

Professor Kallenberg, som anser en processreform böra ske på basis av det bestående och med vida mindre genomgripande ändringar än kommissionen föreslagit, utgår emellertid från att åtskilliga av honom angivna brister i allt fall måste föranleda »en omfattande omarbetning av vår rättegångslag» och fäster uppmärksamheten på att denna måste gälla även talrika andra processrätts delar än dem, som stå i omedelbar förbindelse med handläggning, bevisning och organisation.

Häradshövdingeföreningen slutligen har visserligen i sin omsorgsfulla granskning av kommissionsbetänkandet föga inlåtit sig på att diskutera rådande bristfälligheter och deras orsaker; men såväl av yttrandets inledande stycke som av den mer eller mindre oreserverade anslutningen till åtskilliga djupt ingripande ändringsförslag, vartill i flera fall fogats nya sådana, är det tydligt att dessa bristfälligheter enligt föreningens mening äro högst betydande.

Lagrådet.

I ett flertal yttranden har väl å andra sidan, delvis i polemik mot kommissionen, framhållits att rättsskipningen, trots sina oförnekliga brister, likväl i stort sett uppbäres av allmänt förtroende, något som tillskrives främst den omständigheten att dess allmänna grunder vila på det fasta underlaget av gammal inhemsk tradition. Denna erinran har närmast framställts såsom ett argument mot alltför grundliga omstöpningar. Den gäller alltså frågan med vilken varsamhet i sakligt avseende man måste framgå för att icke giva till spillo befintliga värden utan ersättning i något avgjort bättre. Detta spörsmål kan tydligen ej behandlas i detta sammanhang; bidragen till dess belysande måste givas vid den följande granskningen av särskilda punkter i betänkandet. Något avgörande skäl mot att överhuvud skrida till en allmän reform kan däremot icke hämtas av den lyckligtvis säkert berättigade förtröstan att tilliten till rättsskipningen är i stort sett god. Det torde emellertid förtjäna något övervägas varpå denna bevarade tillit huvudsakligen beror. Hänvisningen till en folkkär tradition är säkerligen i viss mån riktig, men det ligger å andra sidan alltför nära till hands att överskatta dess räckvidd. En mera allsidigt utbildad traditionskänsla för kulturarvet på förevarande område kan förväntas nästan endast inom kretsen

av dem, som genom utbildning och dagliga värv vunnit intim förtrogenhet därmed; den kan å andra sidan visserligen hos dem lätt stegras till en rutinbunden fördom mot även välbefogade nyheter. I fråga om allmänheten ställer sig saken annorlunda. Med all säkerhet förefinnes där icke någon traditionsbunden förkärlek för exempelvis gällande hovrättsprocedur. Snarare måste det sägas att man ingalunda efter förtjänst uppskattar de oavlåttligt samvetsgranna mödor som inom våra överrätter nedläggas på processmaterialets behärskande och målens prövning eller den stränga och omsorgsfulla skolning yngre jurister där genomgå. Den folkära traditionen är så gott som uteslutande knuten till muntligheten och offentligheten i underrätterna och till nämndens deltagande i rättsskipningen på landsbygden, och således till element vilka det på intet håll ifrågasatts att försvaga, utan vilka man är ense om att en reform bör bibehålla och i görligaste måtto förstärka.

Det förtroende, rättsskipningen åtnjuter, har tvivelsutan också sin rot i domarekårens anseende, ej blott för samvetsgrannhet och oväld i kallets utövning, utan därjämte — och utan tvivel med rätta — för tillfredsställande skicklighet i själva dömandet, d. v. s. i förmåga att draga sunda och riktiga slutsatser om hur rätt är att skipa parterna emellan på grund av det förebragta materialet, sådant det föreligger i protokoll och övriga handlingar. Från sistnämnda omdöme måste dock, såsom särskilt av Göta hovrätt med skarpa erinrats, göras undantag för rådstuvurätterna i åtskilliga småstäder, vilkas domare alltför ofta betänkligt brista i rättskunskap och övat juridiskt omdöme.

Men då, såsom stundom skett, dessa domarekårens kvalifikationer åberopats såsom garanti för att vår rättsskipning arbetar med tillfredsställande grad av säkerhet, måste det med styrka betonas, att så tyvärr ingalunda är förhållandet. Tränger man till kärnan av de kommissionens anmärkningar, vilkas befogethet enligt vad ovanstående sammanställning ur de avgivna utlåtandena visar blivit med ganska stor enstämmighet vitsordad, kommer man fast mera till det resultat att, vid sidan av tidsutdräkten, just bristande säkerhet framträder såsom det allvarsammaste onda. Kravet på »säkerhet» innebär ju att domen skall i största möjliga utsträckning vara ett uttryck för det materiellt och icke blott formellt rätta i saken. Ett nödvändigt villkor för att så skall bliva fallet är att processen är lyckligt ägnad att giva domaren en möjligast fullständig, överskådlig och verkligheten motsvarande bild av det rättsligt relevanta saksammanhanget. Man bör visserligen icke underskatta den svenske domarens genom flitig övning tränade förmåga att även med ledning av ett bristfälligt processmaterial söka sig fram till en riktig uppfattning om det verkliga sammanhanget, åtminstone i dess viktigaste drag. Men det säger sig självt att han endast undantagsvis och med den yttersta tvekan vågar bygga sin dom på vad han sålunda anser sig ha funnit — mera alltså med ledning av sin allmänna erfarenhet och därpå byggda slutsatser än i stöd av säkra fakta. Även bortsett härifrån har naturligen denna utväg en starkt begränsad användbarhet och förmår på intet sätt skänka någon verklig ersättning för en uttömmande, sakuppgifternas verkliga innebörd och räckvidd och de förebragta bevisens tillförlitlighet klart belysande utredning.

Men just härutinnan brister det uppenbarligen och obestriddigen i många-handa måtto. Vad först underrättsprocessen angår, råder enighet därom att den lider under saknad av koncentration, att varjehanda omständigheter hindra utredningens fullständighet och förringa protokollens tillförlitlighet. Ehuru så flerstädes redan skett, såväl i kommissionens betänkande som i avgivna yttranden, synes lämpligt att, om än i korthet och begränsat till vissa huvuddrag, utveckla huru dessa brister och deras verkningar kommit att te sig i vårt rättsliv. Handläggningen är i de mera krävande målen regelmässigt, i de enklare ej sällan styckad på en rad sessioner, mången gång skilda av långa uppehåll. Huruvida och i vilken omfattning verklig förhandling och bevisföring vid ett visst tillfälle kommer till stånd, är för domstolen i regeln, för parten och hans ombud esomoftast svårt eller omöjligt att på förhand bedöma. Detta förhållande bidrager direkt och indirekt till att i talrika fall varken parten eller hans med saken verkligen förtrogna huvudombud företräder inför rätten. Parterna eller den ena av dem representeras då i stället av — ofta blott tillfälligt anlitade — underombud, av vilka upplysningar, som från motsidan eller av domstolen äskas, icke stå att erhålla. Framställda frågor få därför än helt förfalla, än skola de enligt åtagande bäras vidare till parten eller det verkliga ombudet, varefter svar — om ej saken helt får bero — lämnas vid en senare session, ofta i skriftlig form genom samma eller ny mellanhand, och ofta ofullständigt, undvikande eller behäftat med missförstånd av frågan. Parternas sakframställningar givas i växande utsträckning skriftligt, successivt och växelvis vid skilda sessioner; även om föredragning äger rum, är vinsten härav mången gång ringa. Dels kunna nämligen på grund av redan berörda förhållanden kompletterande förklaringar eller upplysning om motpartens ställning till det föredragna inlägget ej erhållas. Dels medför ofta detta inläggs tunga form och utförlighet att närmare övervägande av dess innebörd både för domarens och motpartens del får anstå till dess tillfälle beretts till ett närmare studium därav, desto hellre som innehållet ofta hänför sig till vad på ett långt tidigare stadium av rättegången förekommit och vars detaljer för tillfället ej stå tillräckligt klara i minnet. Vittnesbeviset kan ofta ej vederbörligen tillgodogöras, enär vittnena ej höras i parternas personliga närvaro och vittnen om samma tilldragelse inkallats till olika sessioner. Dessutom höras vittnena ofta vid tidigare tillfälle än då parternas sakframställning föreligger i slutligt skick. Just innehållet i avlagda vittnesmål föranleder ofta part att vid ett senare rättegångstillfälle jämka, förklara eller komplettera sina tidigare uppgifter. Oklara punkter i vittnesmålen komma i följd av allt detta att kvarstå, viktiga uppgifter, som skulle stått till buds, komma ej fram och möjligheten att kontrollera trovärdigheten minskas avsevärt.

Redan av det nu sagda följer att domarens möjligheter att främja utredningen genom sin processledning äro starkt beskurna. I samma riktning verka talrika andra omständigheter. Från början är domaren alltför litet förtrogen med målet för att på ett tidigt stadium kunna leda in förhandlingen på riktigt spår. Senare äro växlingar på ordförandeposten under målets långvariga förlopp ej sällsynta, särskilt på landsbygden med där rådande vikariatsystem. Härads-hövdingens stora börda av protokolls-, registrerings- och expeditionsgöromål

hindrar honom ofta att ägna handläggningen vid domstolen erforderligt förberedande arbete, och arbetsbrådskan under tingsdagarna med deras hopade mål av oviss omfattning och tidsutdräkt torde ock spela en roll. I de små städerna brister det ofta i övning och förmåga, och i de något större måste splittringen på varjehanda administrativa och kommunala bestyr inverka ogynnsamt.

Till alla dessa hinder för riktig och fullständig utredning kommer än vidare det föråldrade skick, vari våra bevisförings- och bevisprövningsregler befinna sig. Vittnesjäven avskära i mycket stor utsträckning domstolen från upplysningar just från deras sida, som bäst känna fakta i saken. Den i många fall ytterst värdefulla kunskapskälla, som utgöres av parternas personliga avhörande, kommer till minimal användning, då deras utsagor, vilka aldrig avgivas under ansvar för osannfärdighet, ej av lagen räknas såsom bevismedel, och det dels på grund härav, dels som en följd av den splittrade handläggningen endast i undantagsfall förekommer — utom i grövre brottmål — att parterna personligen inställa sig eller av rätten inkallas. Det saknas lämpliga bestämmelser till tryggande av parts möjlighet att få dokument, som befinna sig i motpartens eller tredje mans besittning, företedda inför domstolen. Yttranden av sakkunniga och instrument över anordnade besiktningar hava esomoftast tillkommit i en ordning, som icke innebär tillräcklig garanti för deras opartiskhet och tillförlitlighet.

I åtskilliga stycken äger lyckligtvis den nu givna framställningen icke — eller åtminstone blott i ringare mån — tillämpning å de grövre brottmålen. Men dessa ställa å andra sidan i fall av mera invecklad art stora anspråk på fullgod handläggningsordning. Och här tillkomma dessutom andra särskilt kännbara brister. Med synnerlig enhällighet, bl. a. av samtliga hovrätter, har vitsordats att den befintliga åklagarorganisationen icke är vuxen högre uppgifter, och framhållits det trängande behovet av reglering i lag av frågorna rörande åtal och förberedande undersökning, om den tilltalades och hans försvarares ställning i processen samt om rätt till och former för ingrepp i personlig frihet, besittning, hemfridens område o. s. v.

Till grund för domen, när denna omsider gives, ligger det efterhand samlade materialet i det skick vari det återgivits i domstolens protokoll. Men beträffande dessa protokoll, vilka med stöd av minnesanteckningar avfattas ofta avsevärd tid efter rättegångstillfället och icke äro underkastade effektiv kontroll från parter och vittens sida, är det ett erkänt förhållande att de ej sällan brista i fullständighet och korrekthet. Den andrahandskunskap om processförloppet, de meddela, blir emellertid ensamt avgörande för domens innehåll särskilt i de fall, där längre tid förflutit mellan handläggningstillfälle och dom, eller där den dömande ej själv övervarit den handläggning protokollet avser.

I fråga om de högre instanserna kan det knappast nog starkt framhåvas att de brister i utredning och protokoll vid underrätt, som äro ägnade att förtrycka resultaten av dennas arbete, göra sig med så gott som oförminskad styrka gällande även i högre rätt. Då proceduren där med sällsynta undantag är uteslutande skriftlig, har domstolen ej tillfälle att genom eget initiativ komplettera och kontrollera utredningen. Parternas bemödanden att i sina inlagor och med

hjälp av obestyrkta attester giva en riktigare bild av saksammanhanget måste i regeln bliva dömda att misslyckas. Därtill kommer att de högre instansernas domare alltid måste grunda sina intryck och slutsatser på protokoll över förhandlingar, som de ej själva övervarit. Denna överinstansernas bundenhet vid protokollen torde för övrigt, såsom ej sällan framhållits, återverka även på underrätterna i riktning av obenägenhet att i domen taga hänsyn till annat än som kunnat komma till tydligt uttryck i protokollet — liksom å andra sidan det ej lär varit alldeles utan exempel att ett protokoll, som uppsatts först efter domens avkunnande, i viss mån lagts till rätta efter dennas innehåll.

**Skäl för
allmän
reform.**

Huru starka medel, som äro nödvändiga för att råda tillfredsställande bot för dessa brister, därom hava visserligen meningarna visat sig vara i många delar rätt skiftande. Men i detta sammanhang är det av långt större intresse att utmärka i vilken utsträckning det råder allmän eller i allt fall vitt utbredd enighet. Med kommissionen instämma alla eller de flesta yttranden däri att man måste eftersträva koncentration i förfarandet, återgå till muntlighet i sakframställningen och andra parternas anföranden samt införa fri bevisföring med avhörande av parter under ansvar, att protokollsväsendet måste grundligt reformeras och att muntlig förhandling i hovrätt skall göras till ett processinstitut av verklig praktisk betydelse. Men det är vidare allmänt erkänt att själva den centrala punkten i detta program, till vilken alla de övriga stå i intimt beroende, nämligen koncentrationen i förfarandet, oundvikligen för med sig vissa organisatoriska konsekvenser av ej ringa räckvidd, såsom ändrad arbetsfördelning för domstolspersonalen, omreglering mer eller mindre vittgående av domkretsarna, tätare sammanträden, skilda sessioner för ringare och större mål, förberedande förhandling inför ensamdomare o. s. v. Utan tvivel måste man även giva skånska hovrätten rätt däri, att den omnämnda hovrättsreformen är utförbar utan uppdelning och utflyttning av hovrätterna. Ense är man vidare om nödvändigheten av en omdaning av åklagarväsendet och en omfattande lagreglering på straffprocessens område.

Till hela det förestående programmet kan lagrådet utan förbehåll ansluta sig. Men detsamma innebär i själva verket, att alla rättegångsväsendets centrala delar omfattas av reformarbetet och att detta särskilt i fråga om reglerna för målens handläggning och bevisföringen måste bliva av genomgripande art. Att för övrigt en mängd andra, mera periferiska, men icke desto mindre praktiskt viktiga processinstitut befinna sig i ett mycket föråldrat, utvecklat eller bofälligt skick och följaktligen måste tagas med i ett nydaningsarbete av allmänna omfattning är, såsom professor Kallenberg påpekat, för en var med insikt i saken uppenbart. Vad kommissionens betänkande i sådant avseende innebär har ej heller väckt några gensagor.

**Underrätts-
proceduren.
Koncen-
tration.**

Lagrådet övergår nu till de mångskiftande och grannliga spörsmålen om vägar och medel att, med aktsamt bevarande så långt möjligt är av det myckna livsdugliga och värdefulla i vårt nuvarande rättegångsväsen, förverkliga detta allmänna reformprogram. Det kan härvid icke nog eftertryckligt betonas, att

medan man i övrigt ofta har valet mer eller mindre fritt mellan olika alternativ, vart med sina fördelar och olägenheter, gives det en ledande huvudsynpunkt som måste oavsläppligt hållas för ögonen, nämligen nödvändigheten av en radikal brytning med rådande uppskovssystem i underrätterna och effektivt genomförande av koncentration i målens handläggning. Här är kärnpunkten framför andra. Låter man detta krav av varjehanda hänsyn nedsjunka till ett platoniskt önskemål, har hela reformen väsentligt förfelat sitt syfte. De allra flesta av de faktorer som nu bidraga att göra domens underlag bristfälligt, komma då alltjämt att göra sig gällande. Skriftligheten tränger alltjämt fram, parterna finnas sällan personligen till hands och företräddas av dåligt underrättade ombud, bevisningen förebringas successivt och sakframställningen i följd därav likaså, processledningen och kontrollen av vittnesutsagorna försvåras, onödiga missförstånd leda till vidlyftiga utläggningar och förhandlingar och uppklaras först sent eller icke alls, protokollen svälla ut och kunna avfattas först efteråt, överläggningen till dom kan ej äga rum under det färiska och samlade totalintrycket av vad i målet förekommit. Härtill kommer ännu en sak, som icke bör förbises. Man är allmänt ense om att för främjande av sanningens och den materiella rättvisans seger det är angeläget att vittnesjäven bortfalla eller högst väsentligt inskränkas och att parterna få avhöras om fakta under ansvar. Kommissionen har emellertid erinrat om att härigenom öppnas dock portarna för en art av bevismedel, vilkas trovärdighet måste prövas med största försiktighet och med omsorgsfullt bruk av den kontroll som står till buds. Under hänvisning härtill gör kommissionen gällande att ren muntlighet och omedelbarhet i förfarandet äro nödvändiga förutsättningar för denna bevisreform. Detta kommissionens uttalande har från flera håll rönt gensagor, under hävdande att det samma innebär avsevärd överdrift; och denna kritik lär ej kunna fränkännas ett visst berättigande. Det intima sambandet mellan koncentration i underrättsproceduren och den fria bevisföringen torde emellertid vara så mycket mera obestriddig. Om parter och vittnens utsagor om fakta avgivas vid ett och samma tillfälle och omedelbart efter det domstolen genom fullständig sakframställning blivit insatt i målet och dess tvistiga punkter, har den helt andra möjligheter att bedöma utsagornas tillförlitlighet och föranleda utjämning av verkliga eller skenbara motsägelser; och frestelsen för de avhörda att av intresse i saken eller för parten avvika från sanningen eller förtiga den motverkas kraftigt av vetenskapen om att utsagan omedelbart kommer att belysas av vad andra ha att förmåla.

Nu förhåller det sig lyckligtvis så att ett genomförande av denna reform, långt från att bryta med värdefulla traditioner, tvärtom innebär en förstärkning av några av dessa traditioners bästa och av allmänhetens sympatier mest omfattade element, nämligen muntlighet och offentlighet i handläggningen och därmed, vad landsbygden angår, lekmännens deltagande i rättsskipningen på grundval av egna iakttagelser.

Å andra sidan står det utom tvivel att koncentration, vad de mera krävande målen angår, ställer ökade anspråk på både domare och ombud och att den icke kan ernås, än mindre dess stadiga bevarande i praxis tryggas utan särskilda *Förberedelse och huvudförhandling i tvistemål.*

organisatoriska anordningar ävensom mycket bestämt avfattade lagföreskrifter samt maktmedel för domaren mot processuella försummelser. Vid huvudförhandlingen måste i dylika mål såväl ledaren av denna förhandling vara väl insatt i målet som ock parterna eller deras ombud hava vunnit upplysning om den ståndpunkt motpart intager och således bland annat kunna vara beredda att omedelbart framföra sin bevisning. Processkommissionens uppfattning att här för ej blott i brottmål, särskilt de grövre, utan jämväl i tvistemålen erfordras ett lagreglerat förberedande förfarande har vunnit tämligen enhällig anslutning. På omständigheterna får tydligen i tvistemål bero huruvida och i vilken omfattning domaren skall anordna detta förberedande förfarande i formen av muntliga sammankomster inför honom — ensam, icke domstolen i dess helhet — eller såsom skriftväxling mellan parterna, därvid även domaren får del av skrifterna allt eftersom de avgivas. Åtskilligt torde dock tala för advokatsamfundets åsikt, att ett sammanträde inför domaren alltid bör vara det inledande momentet.

All erfarenhet lär emellertid att man måste, särskilt vad tvistemålen angår, vara noga på sin vakt mot att låta utvecklingen leda därhän att handläggningens tyngdpunkt glider över från huvudförhandlingen till »förberedelsen» och man därmed på en omväg kommer tillbaka till att skriftlighet och uppskovssystem prägla förfarandet och detta så till vida i en mera otillfredsställande form än nu som domstolen i sin helhet ej får övervara annat än den till nästan en ren formalitet nedsjunkna slutakten. Det måste sålunda vara uteslutet att, bortsett från exceptionella fall av trängande behov, upptagande av bevis i form av vittnesmål och partsförhör får ske under förberedelsen; att kommissionens förslag skulle hava annan syftning, såsom i ett yttrande förutsatts, torde icke vara fallet. Av andra uttalanden i avgivna utlåtanden vill det synas som om man på sina håll hade en viss benägenhet att tilldela förberedelsen ett större rum i rättegången än som rätteligen tillkommer densamma. Dess karaktär av förberedelse till den verkliga handläggningen måste fasthållas. I enlighet härmed bör dess uppgift i normala fall vara i stort sett begränsad till att sätta främst parterna å ömse sidor, därnäst förhandlingsledaren i tillfälle att vinna kännedom om vederbörande parts ståndpunkt, de fakta, varå han förmenar sig kunna stödja den, vilka av motparts påståenden och uppgifter han bestrider, och vilka bevis han ärnar i fråga om de särskilda punkterna förebringa, ävensom vidare eventuellt att taga del av åberopade dokument och annan skriftlig bevisning. Endast mera undantagsvis, t. ex. då möjlighet yppas att utan huvudförhandling bringa målet till slut eller då en mera vidlyftig historisk, teknisk eller rättsvetenskaplig utredning åberopas, böra de nämnda gränserna i någon avsevärd mån få överskridas.

Emellertid ställes man i allt fall inför frågan huruvida, såsom kommissionen föreslagit, endast huvudförhandlingen och parternas där givna sakframställningar och framlagda bevis skola ligga till grund för domen, eller om hänsyn jämväl får tagas till det material, som under förberedelsen förebragts, men under huvudförhandlingen förbigåtts. Mot kommissionens ståndpunkt hava starka betänkligheter från skilda håll kommit till orda; man befarar att den föreslagna grundsatsen ställer alltför stora anspråk på ombuden, leder till onödig vidlyftig-

het och tvingar domaren att i vissa fall döma emot bättre vetande om det materiellt rätta i målet. Olika utvägar hava förordats för tillvaratagande av materialet från förberedelsen. Inom Svea hovrätt har sålunda den tanken haft förespråkare, att huvudförhandlingen skulle inledas av ett referat av ordföranden över vad under förberedelsen förekommit. Hovrätten har dock icke ansett en sådan anordning lycklig, och till denna mening kan lagrådet utan tvekan ansluta sig. Såsom hovrätten erinrat, måste den leda till att parterna ivra för att förlägga hela tyngdpunkten av sin processföring till förberedelsen, och domarens föredragning skulle lätt kunna, låt vara med orätt, giva intrycket att han redan tagit ståndpunkt, innan den verkliga huvudförhandlingen börjat. Därtill kommer att det för ombuden skulle bliva en särdeles ömtålig uppgift att ingripa korrigerande, där sådant funnes nödigt. Mången gång skulle advokaten känna sig inför valet mellan en obehaglig och för partens intressen skadlig friktion med domstolen eller att låta bero vid en efter hans mening onöjaktig och missvisande framställning. Dessutom kan — såsom jämväl hovrätten framhållit — för övriga ledamöter i rätten, särskilt lekmännen, ett sammanfattande referat ingalunda på samma sätt som partsframställningarna själva hålla uppmärksamheten vid liv och skänka kunskap om målet och dess skilda detaljer. I en kardinalpunkt skulle i själva verket den nuvarande hovrättsprocessen tagas till förebild för underrättsförfarandet, vartill den visserligen icke ägnar sig.

Uppslaget i fråga har förestavats av utpräglad misstro till ombudens förmåga att klart och överskådligt framlägga sin sak. I anledning härav synes dock kunna erinras att det snarast bleve en mera krävande uppgift att, efter åhörande av domarens referat, på stående fot utan olämpliga upprepningar utfylla framställningen och genom omgruppering av fakta eller starkare belysning av vissa moment söka få sina synpunkter mera beaktade o. s. v., än att själv lämna en förstahandsframställning, som kunnat på förhand noga prepareras. Denna erinran har sin tillämpning även beträffande svarandens advokat, enär han efter det förberedande förfarandet är i gott tillfälle att beräkna huru motpartens anförande kommer att vara lagt. Men för övrigt torde kunna tilläggas att man icke bör låta sin mening om ombudens förmåga av sakframställning alltför mycket påverkas av nu rådande förhållanden eller måhända t. o. m. av en redan förgången tids erfarenheter. Under förberedelsen till huvudförhandling reduceras materialet, tvistepunkterna och skiljaktigheterna i uppfattning begränsas, hela sakläget klarnar och förenklas, och det erbjuder ej längre så stora svårigheter för den med ämnet väl förtrogne att klart och utan omständlighet framlägga det i muntligt föredrag. Parter och vittnen hava ännu ej avhörts, hela den eljest vidlyftiga och ofta svåröverskådliga framställningen om deras utsagor rörande olika tvistiga fakta bortfaller således. Tillgången på kvalificerade ombud befinner sig å andra sidan i rask tillväxt. Antalet rättsbildade yrkesadvokater närmar sig redan det halva tusendet, och med rådande dåliga befordringsmöjligheter på tjänstemannabanan skall det med säkerhet hava betydligt ökat, innan rättegångsreformen kan börja tillämpas. Med ändrad processordning och utflyttning av hovrätterna kommer också advokaternas fördelning på olika landsändar att bliva jämnare. Man måste äga full rätt att utgå från att i de

mera invecklade målen parterna lära sig nödvändigheten att skaffa sig dugliga ombud, rättsbildade eller icke. Hänsyn till de fall där det förekommer bruk av undermåliga ombud kan icke få vara avgörande för frågan om rätta sättet att åvägabringa en tillfredsställande rättegångsreform.

Från andra håll har man påyrkat befohgenhet och skyldighet för förhandlingsledaren att vid rättens överläggning till dom komplettera det material, som huvudförhandlingen lämnat, med vad därutöver innehålles i protokoll och skriftväxling från det förberedande stadiet. Även en sådan regel måste emellertid befaras komma att leda till förryckande av förhållandet mellan förberedelse och huvudförhandling; det låter t. o. m. mycket väl tänka sig att part söker på ett illojalt sätt vända den till sin fördel, i det han med avsikt vid huvudförhandlingen med tystnad går förbi ohållbara uppgifter och svaga argument som han under förberedelsen åberopat, i den måhända riktiga uträkningen att motparten skall härav förledas att icke begagna de möjligheter han besitter att reducera detta material till dess rätta värde. Ytterligare blir en följd, att rättens ledamöter med undantag för ordföranden få den verkliga och fullständiga överblicken över partspåståendena först efter det att bevisförfarandet är till ända, vilket uppenbarligen är mycket olämpligt.

Mot farhågorna att, om huvudförhandlingen ensam lägges till grund för domen, viktigt material kunde genom ombuds förbiseende gå till spillo, lærer med trygghet kunna hänvisas till processledningen från den i målet väl insatte ordförandens sida. Genom frågor och påpekanden är han i tillfälle att leda förhandlingen i rätt spår utan att själv direkt införa materialet. Han är ock enligt kommissionsförslaget pliktig att, om sakframställning avviker från den i förberedande förfarandet givna, fästa uppmärksamheten härpå och begära förklaring om anledningen.

Naturligtvis vore det emellertid olyckligt om den ifrågavarande grundsatsen att allt som får beaktas skall ha framförts i muntligt anförande vid huvudförhandlingen bleve driven med pedanteri och utan naturliga modifikationer. Till utförliga specialutredningar, framlagda dokument o. dyl. från förberedelsen bör vid huvudförhandlingen få refereras, utan att ett fullständigt muntligt återgivande behöver äga rum.

Förundersökning och huvudförhandling i brottmål.

Det torde vara närmast med tvistemålen för ögonen som de ovan kritiserade utvägarna att tillgodogöra förberedelsematerialet förordats. Tillämpade på brottmålen måste deras betänkligen sidor än starkare framträda. Situationen är där ofta synnerligen ömtålig; anordningen med domaren som huvudreferent av vad under förundersökningen förelupit komme lätt att låta honom framstå och framställas såsom icke fri från förutfattad mening, till allvarlig skada för tilliten till rättsskipningen. Och att ej annat material får läggas till grund för en straffdom än det som framdragits och skärskådats inför domstolen i offentlighetsens ljus lærer vara obestriddigt.

I viss mån annorlunda ställer sig frågan huruvida edligt avhörande av vittnen bör tillåtas på förundersökningsstadiet i brottmål. Medan i tvistemål det förberedande förfarandet följer efter det stämning i målet uttagits, går den avsedda förundersökningen i brottmål före väckande av åtal och har när-

mast till uppgift att ligga till grund för bedömande huruvida åtal skall väckas och vad åtalet skall gå ut på. Och då redan en persons ställande under åtal är en för honom högst allvarlig sak, och än mera vissa ingrepp i hans vanliga fri- och rättigheter som eventuellt ifrågasättas, t. ex. häktning, uppkommer helt naturligt det spørsmålet huruvida ej berättelser av utomstående, som avgivas under förundersökningen, böra lämnas i form av vittnesutsagor inför domstol och således under vittnesansvar. Kommissionen har ansett så blott mera undantagsvis böra ske; huvudsakligen i de fall då vederbörande vägrat att uttala sig och vittnesplikt därför måste utkrävas ävensom där den avhörde visat sig ostadig i sina uppgifter eller det av särskilda skäl är angeläget att fastslå ett visst faktum. För övriga fall har nyttan icke ansetts uppväga det extra besväret för vittnena — som ju ånyo måste höras vid huvudförhandlingen — att inställa sig och för domstolen att avhöra dem. Mot denna ståndpunkt opponerar sig justitiekanslern, som finner ett mera regelmässigt upptagande av vittnesmål redan på detta stadium erforderligt ur rättssäkerhetens synpunkt. Till förmån för kommissionens förslag kan emellertid ytterligare anföras risken för att vittnena vid huvudförhandlingen skulle känna sig bundna av vad de tidigare vittnat och därför bliva mindre villiga att där göra den jämkning i sina utsagor, vartill de eljest skulle föranletts genom konfrontation med andra vittnen och det övriga på en gång tillgängliga bevismaterialet. Skillnaden mellan de framförda ståndpunkterna är för övrigt relativ och spørsmålet av den art att det lär böra överlämnas åt praxis att på grundval av tillräckligt mjukt avfattade lagregler och med ledning av vunna erfarenheter utbilda en lämplig medellinje.

I samband med nyss avhandlade fråga står en annan, av organisatorisk art. *Ledningen av förundersökning.* Skall i brottmål ledningen av förundersökningen läggas i händerna på domstolen eller någon dess ledamot eller på en särskild förhørsdomare eller skall den under domstolens kontroll anföras åt åklagaren eller slutligen åt polismyndighet?

Kommissionens förslag innebär att ledningen tillkommer åklagare, vilken i sin verksamhet biträdes av polismyndigheterna, men att domaren — utan nämnd — skall utöva en vittgående kontroll. Den misstänkte äger få hans prövning underställt huruvida vid förundersökningen rätteligen förfarits, t. ex. huruvida skäl funnits för avslag å den misstänktes begäran att åklagare eller polis skulle föranstalta om viss utredning. Men vidare äger endast domaren besluta om häktning. I regel tillkommer det också honom att bestämma om husrannsakens företagande; och anhållanden eller beslagsåtgärder skola ofördröjligen underställas hans prövning. På domarens beslut skulle ock i princip ankomma huruvida yttrande från sakkunnig skall anskaffas under förundersökningen. Slutligen har han i mål om häktad att av egen drift öva uppsikt över att förundersökningen ej utdrages för långt på tiden.

En principiellt avvikande ståndpunkt har utvecklats av justitiekanslern, som förordar förhørsdomareinstitution och för den händelse denna mening ej vinner beaktande föredrager att polismyndigheten har förundersökningen i sin

hand under ingående domstolskontroll, men åklagaren endast subsidiärt deltagar. Från domstolshåll har däremot kommissionens förslag i princip vunnit allmänt gillande. Vad dess närmare utformning åter angår, har Svea hovrätt till fullo anslutit sig till kommissionens häkttningsregler — det enda, var på hovrätten i denna del inlåtit sig — men övriga hovrätter och häradshövdingeföreningen ansett åklagarens befogenheter böra avsevärt vidgas, bl. a. till att omfatta häkttningsrätt, och domstolskontrollen böra i det hela få bero av initiativ från den misstänktes och hans försvarares sida.

Att hos oss utbilda ett särskilt förhørsdomareinstitut lär av många skäl ej böra komma i fråga. Det kan med bästa fog dragas i tvivelsmål att därigenom ett bättre rättsskydd komme den misstänkte till godo än om förundersökningens ledning är anförtrord åt åklagaren, vilkens åtgärder vid dess utövning kunna med mera effekt än förhørsdomarens ställas i kritisk belysning vid huvudförhandlingen, där åklagaren är tillstådes i partsställning. Lämnas åter denna ledning åt den som sedermera skall leda huvudförhandlingen, har han så gott som oundvikligt kommit att först handlägga målet i viss mån inkvisitoriskt, och tilliten till hans opartiskhet såsom förhandlingsledare och domstolens mest inflytelserike ledamot skulle sättas i fara. Att överlämna utredningen i dess helhet åt polismyndigheten med undanskjutande av åklagaren, som i så fall vid sitt företrädande vid huvudförhandlingen skulle äga blott en osäker, fragmentarisk andrahandskunskap om målet, synes avgjort olämpligt både ur synpunkten av effektivitet i brottsbeivrandet och av åklagarens möjligheter att tillvarata den tilltalades berättigade intressen.

I enlighet med opinionen på domarehåll finner lagrådet alltså kommissionens förslag i princip lyckligt. I vad mån en mindre minutlös domstolskontroll än den i betänkandet förordade skall finnas möjlig och tillräddig, torde bland annat få bero på hur kvalificerad åklagarekåren blir och vilka garantier kunna erhållas för att en duglig och nitisk uppsättning av försvarsadvokater är att tillgå. Frågan sammanhänger ock med spörsmålet, vilken frihet för försvararen att följa förundersökningen och konferera med den misstänkte som den slutliga avfattningen av lagbestämmelserna kommer att innebära.

Uppskov.

För att återgå till huvudförhandlingen, hotas koncentrationsgrundsatsen i tillämpningen av en annan allvarlig fara, om man i praxis låte förmå sig att annat än av de mest giltiga och bindande skäl medgiva uppskov. Utan tvivel erfordras således, såsom professor Kallenberg framhållit, synnerligen stränga och bestämda lagbud till förhindrande av en dylik utveckling, dels riktade till domaren och dels av innehåll bl. a. att part, vittne eller annan som genom sin försummelse vållat uppskovet är skyldig vidkännas de åsamkade kostnaderna. Att partsombuden förena sig i anhållan om uppskov är tydligen en omständighet, som icke i och för sig får vara avgörande.

Såsom en garanti mot handläggningens styckning torde kommissionen ha betraktat de föreslagna bestämmelserna, att handläggningen i dess helhet skall göras om, därest den icke kunnat genast föras till slut, och att om vid målets påropande visar sig att uppskov blir nödvändigt, all handläggning därav för dagen skall inställas. Från dessa regler medgivas endast rätt snävt tillmätta

undantag. Förslaget har i denna del, efter vad det vill synas ej utan fog, blivit föremål för kritik, i det man gör gällande att föreskrifterna i fråga inför erfarenheten skulle komma att te sig såsom pedantiska och i den mån de efterlevdes vålla ändamålslost besvär. Ett större utrymme att i förevarande avseende laga efter lägligheten torde kunna och böra medgivas domstolarna.

Muntlighetens grundsats har kommissionen, vad underrättsproceduren angår, velat genomföra dels genom bestämmelser om den form i vilken parternas andraganden skola ske, dels genom regeln att domen har att taga hänsyn till allt vad vid huvudförhandlingen förekommit, men att sakprotokoll endast i starkt begränsad omfattning skall föras. Att reformer i den av kommissionen föreslagna riktningen måste vidtagas, därom är man i yttrandena allmänt ense, men på de flesta håll hava kommissionens närmare förslag i dessa ämnen ansetts innefatta en alltför radikal brytning med gällande ordning och vara ägnade att i tillämpningen medföra olägenheter av skilda slag.

Vad parternas anföranden angår, instämmer man med kommissionen däri att missbruket att ersätta muntliga anföranden med inräckande av skriftliga inlagor måste energiskt stävjas; professor Kallenberg t. ex. uttalar som sin mening att fullt otvetydiga, skarpt och bindande formulerade föreskrifter i detta ämne, vilka ej medgiva undantag annat än för alldeles oundgängliga behov, kanske äro av större vikt än någon annan processreform. Däremot yppas i vissa yttranden betänkligheter mot det föreslagna förbudet för ombud och parter att i andra fall än när det gäller yrkanden och ansvarspåståenden föredraga sina inlägg från papperet. Kommissionen vill endast godtaga bruk av minnesanteckningar, som rådfrågas under det muntliga anförandets gång. Det har invänts att sådana krav överstiga ombudens förmåga och att saken blir alltför vidlyftigt och icke nog redigt framlagd. I denna punkt kan lagrådet icke finna kritiken befogad. Föga vore vunnet, om det bleve praxis att ombuden från bladet uppläste sina skrifter i stället för att, som nu ofta sker, de föredragas av domaren. Att domstolens ledamöter härav skulle vinna en klarare inblick i sakens sammanhang än genom muntliga framställningar är helt visst ett misstag. Och vidlyftigheten bleve säkert ingalunda mindre. Överhuvud är den på sina håll rådande föreställningen att muntlighet och koncentrerad förhandling skulle leda till oratoriska utsvävningar ogrundad — bortsett från vissa typer av celebra brottmål, där emellertid företeelsen florerar oberoende av lagstadgad muntlighet. I andra saker är verklig muntlighet i partsframställningen, efter vad allmän erfarenhet därav bestyrker, tvärtom ägnad att framtinga knapphet i uttryckssätt och klar disposition av ämnet. Det visar sig snabbt nog att i muntlig process detta är det rätta sättet att effektivt tjäna sin parts välförstådda intresse. Såsom förut framhållits, har även i mera invecklade saker tvisteläget under den förberedande behandlingen så klarnat och förenklats, att det ej blir ombuden alltför svårt att sova sin framställning och låta de avgörande konturerna framträda för åhöraren.

Långt vanskeligare är att taga ställning till spørsmålet huru långt man skall gå i beskärning av förhandlingsprotokollen — komplicerat som detta spørsmål

Muntlighet i partsframställning.

Protokoll.

är genom talrika inverkan de hänsyn. På knappast någon punkt har kommissionsbetänkandet mötts av så ivriga gensagor. Ehuru dessa delvis synas sammanhånga med att man icke tillbörligt tagit den ändrade handläggningsmetoden och dess verkningar med i beräkningen, måste å andra sidan erkännas att mycket beaktansvärda synpunkter framkommit, som mana till större försiktighet i protokollsreformen. Betydelsen och räckvidden av den meningsmotsättning, som på detta område kommit till synes, torde emellertid förlänats alldeles för stora proportioner, då det gjorts gällande, att här stode striden mellan två helt olika handläggningssystem, det »rent muntliga» och det »muntligt-protokollariska», och att valet mellan dem båda måste få vittgående konsekvenser för hela rättegångsreformens planläggning och omfattning. Huru stark överdrift ett sådant betraktelsesätt innebär, därom vittnar i sin mån redan den omständigheten, att på samma gång stora farhågor framställas för de betänkliga verkningarna av kommissionens regler, det likvisst tillika göres gällande att i förslaget upptagna modifikationerna och undantag skulle i praktiken komma att överväxa dessa regler. Men än mera bestyrkes denna uppfattning, då man vänder sig från de allmänna omdömena och talesätten till att närmare granska, vari de sakliga meningsdifferenserna bestå.

Enligt kommissionsförslaget skall protokoll, utom redogörelse för sessionens rent yttre form och förlopp, lämna en kort redogörelse för förhandlingens gång, som återger framställda yrkanden, ansvarspåståenden, invändningar, medgivanden av anspråks befogenhet o. s. v. — allt detta vare sig det avser själva saken eller rättegången, och vare sig yrkande är framställt av part, vittne, sakkunnig eller annan — samt slutligen alla domstolens under rättegången meddelade beslut. Hålles sammanträde under förberedande stadiet, eller upptager rätten bevisning utom huvudförhandlingen, skall häröver ock föras protokoll, som i förra fallet giver en kort sammanfattning av vad som förekommit och i senare fallet upptager vittnesutsagor, redogörelse för vad rätten vid anställd syn iakttagit o. s. v.

Däremot skall i fråga om huvudförhandlingen ej i protokollet återgivas vad å parts vägnar anföres till närmare utveckling av hans talan eller till själva rättsförhandlingens belysning; i sådana fall där det är av vikt att fastställa ordalydelsen av en parts utsaga skall emellertid uppteckning ske. I fråga om vittnesmål, yttranden av sakkunniga samt i brottmål av målsägare som ej är part är upptecknandet i viss mån beroende på domstolens prövning av behovet. Protokollering bör vad tvistemål angår ske i följande fall: om vikt ligger på ordalydelsen, om förhandlingen måste uppskjutas så lång tid att helt ny handläggning måste ske och den som gjort utsagan ej utan oskäligt besvär i förhållande till sakens och utsagans betydelse kan till det nya rättegångstillfället komma tillstådes, samt slutligen om det är sannolikt att målet fullföljes till högre rätt och det icke är antagligt att part önskar höra vittnet muntligen även i den högre instansen. I grövre brottmål protokollföras vittnesmålen endast i sådana fall, där hinder kan antagas möta för vittnets hörande i hovrätten.

Det är mot de föreslagna inskränkningarna i protokollets omfattning kritiken riktats. Man är visserligen ense om att allt som hör till plädering och rätts-

liga deduktioner — alltså ombudens sammanfattande resonemang över vad som förebragts och om dettas juridiska betydelse — bör uteslutas. Men partens eller ombudets framställning av det saksammanhang, varpå parten grundar sitt yrkande eller bestridande i målet, finner man böra korteligen vid sammanträdet upptecknas; och likaså anses allt muntligt bevismaterial, såsom utsagor av parterna då de personligen avhöras ävensom vittnesmål m. m., böra återgivas i protokollet. Detta skulle emellertid, på sätt kommissionen avsett, i sitt definitiva skick avfattas redan under handläggningen eller möjligen i vissa fall helt kort därefter.

Vid jämförande prövning av olika synpunkters betydelse synes det lagrådet, att övervägande skäl tala för obligatorisk protokollering av bevisning genom vittnesmål (och partsförhör). Visserligen kommer härigenom ett rätt störande element att belasta förhandlingen och förtaga en del av dess intresse och friskhet; och på förhandlingsledaren som skall dela sin uppmärksamhet mellan handläggningen och kontrollen över protokollsföringen ställer det utan tvivel ökade anspråk. Men det förenklar och förbilligar överrättsproceduren, och om också protokollet i många fall är en klen ersättning för vittnets personliga hörande, kan — och bör — det ju föreskrivas, på sätt Svea hovrätt föreslagit, att det skall stå part fritt att i den högre rätten ånyo inkalla vittnet, utan att behöva för anspråket på dess förnyade avhörande anföra särskilt skäl. I olika hänseenden får det nog också anses innebära ett rättstrygghetsmoment att en möjligast omedelbar och autentisk nedteckning i skrift av utsagan finnes — förnyat avhörande kan ju av olika anledningar bli omöjligt — och jämväl att utsagans avgivare är medveten om att det är sörjt för att det exakta innehållet av hans utsaga finnes dokumenterat. Slutligen torde den bl. a. av häradshövdingeföreningen uttalade förmodan ha skäl för sig att även med kommissionens bestämmelser nedtecknande bleve regel, på grund särskilt av svårigheten att bedöma sannolikheten för målets fullföljande i högre rätt. Att däremot över partsombudens sakframställningar föra ett protokoll, som låt vara kortfattat dock skulle fylla anspråk på saklig fullständighet, måste ofta på det betänkligaste förrycka huvudförhandlingen, och detta utan någon motsvarande nytta. Även i den mån ej sakinnehållet redan föreligger dokumenterat i stämning och förberedelsevis växlade skrifter, är ett fastställande därav i skrift föga av behovet påkallat för överläggningen till dom, som ju skall äga rum omedelbart eller undantagsvis med kort respit. Privata anteckningar rörande enskilda punkter böra här vara till fyllest; och det blir naturligare att i själva domen lämna nödiga relationer av saksammanhanget än att först nedteckna det i ett protokoll. Att i och för protokollering utskilja den rent historiska framställningen av sakförloppet från pläderingen rörande de olika faktas betydelse i sammanhanget och för målet skulle dessutom ofta visa sig vara en mycket svår, ej sällan olöslig uppgift. Emellertid borde måhända uteslutandet av förevarande processmaterial från protokollering ej göras så kategoriskt som processkommissionen synes hava tänkt sig, utan ett visst utrymme lämnas åt domarens bestämmande därutinnan. Regeln att protokollet skall — med eftergift på anspråken beträffande språk-

riktighet och utformning — givas definitivt avfattning redan vid förhandlingen synes det vara av vikt att noga fasthålla.

Överrätts-proceduren. Meningsdifferenserna i nyss avhandlade frågor ha ett otvivelaktigt samband med dem som råda beträffande den lämpliga anordningen av överrättsproceduren.

*Offentlig-
het och
muntlighet
i hovrätt.*

Kommissionens förslag innebär att jämväl i överrätt, om klagan där förts i själva saken, målet obligatoriskt skall företagas till muntlig och offentlig handläggning, med rätt för domstolen att inkalla part till personligt förhör och med rätt för parterna att själva eller genom ombud muntligt yttra sig och framföra bevisning. Kommissionen har i denna punkt vunnit starkt stöd i yttrandena; såväl Svea hovrätt som advokatsamfundet hava som sin åsikt uttalat att om ej denna ordning införes hela överrättsreformen måste befaras bli illusorisk, och jämväl häradshövdingeföreningen och professor Kallenberg hava anslutit sig till kommissionens ståndpunkt. Skånska hovrätten har däremot i likhet med en minoritet inom Svea hovrätt ansett lämpligare att muntlig förhandling finge ankomma på parts eller domstolens initiativ, och Göta hovrätt går än längre, i det att enligt dess mening parts begäran om muntlig förhandling måste grundas på särskilda skäl, vilkas giltighet det finge ankomma på domstolen att pröva.

För sin del hyser lagrådet ingen tvekan vare sig om angelägenheten av att definitivt bryta med den nuvarande skriftligheten i hovrättsproceduren eller om nödvändigheten att för detta ändamål stadga obligatorisk muntlig handläggning. Det synes som om man på sina håll ej tillräckligt beaktat de lättade möjligheter i olika avseenden, som vinnas för en dylik reform i och med omdaning av underrättsproceduren, och ej heller vilken avgörande betydelse det å andra sidan måste äga för underrättsreformens tillämpning i rätt anda, att muntlighet behärskar även överrättsförfarandet. Farhågorna att härigenom processen i andra instans skulle för parterna alltför mycket fördyras synas överdrivna och desto mindre böra få bestämmande verkan som den nuvarande billigheten, såsom med rätta betonats, ingalunda är så helt av godo.

*Domstols-
referent
eller parts-
förhand-
ling?*

Framläggandet av processmaterialet i överrätt skall enligt betänkandet ske genom parternas försorg efter samma princip som gäller för underrättsförfarandet. Efter föredragning av den överklagade domen ha alltså parterna eller deras ombud att framställa sina yrkanden och utveckla sin talan. Bevisningen kan emellertid, utom i grövre brottmål, föras även genom åberopande av underrättens protokoll. Även i denna del har betänkandet vunnit bestämd avslutning av advokatsamfundet. Jämväl Göta hovrätt anser att i de fall, där muntlig förhandling anordnas, underrättsprocessen lämpligen kan tagas till förebild. De båda övriga hovrätterna förorda däremot en annan metod: förhandlingen borde inledas med en fullständig föredragning av målet genom en hovrättens funktionär; först därefter skulle ordet lämnas åt parterna för den händelse dessa önskade lämna kompletterande framställning eller göra invändningar mot referatets riktighet. En mellanståndpunkt företräder professor Kallen-

berg, som i grövre brottmål finner en verklig partsförhandling erforderlig, men i andra mål anser referentmetoden lämplig.

Lagrådet har redan, i anledning av en för underrättsprocessen ifrågasatt domareföredragning, som skulle skjuta partsframställningen i andra planet, framhållit åtskilliga synpunkter som låta denna anordning framstå såsom olämplig. Flera av dessa synpunkter hava sin fulla tillämpning på referentföredragningen i överrätten, andra i mindre mån, men nya och tungt vägande tillkomma. Är referenten ej själv ledamot i rätten, kommer visserligen risken för att referatet skall ingiva part eller allmänheten intrycket av förutfattad mening hos domaren att i viss mån försvagas; men å andra sidan kommer med denna ordning en huvudfördel med muntligheten, nämligen omedelbarheten, att för domstolen i dess helhet väsentligt avtrubbas. Anmärkningen att partsombudens uppgift, då de få ordet först i andra hand, försvåras i stället för att lättas, kvarstår; och det ömtåliga i situationen, om korrigeringar av referatet anses behövliga, likaså. Det måste befaras att en anmärknings befogenhet såsom anmärkning betraktad kommer att tilldraga sig ett obehörigt och förryckande intresse på bekostnad av realitetsfrågorna hur det i saken verkligen hänger samman och i vilket ljus detta saksammanhang rätteligen är att se. Som följd därav uppkomma lätt friktioner mellan domstol och advokater, öppna eller måhända oftast latent, men i senare fallet i längden ingalunda minst skadliga. Någon tidsvinst och minskad risk för mångordiga upprepningar skall anordningen säkerligen ej visa sig medföra, utan tvärtom. Tiden måste ju också anses mogen för att i överrätt ej godkänna andra ombud än rättsbildade. Dessas kompetens att framföra saken, då uppgiften blott en gång blivit kåren anförtrodd, skall enligt lagrådets övertygelse hos oss likaväl som i exempelvis våra grannländer visa sig tillfredsställande. Advokaternas läggning och lust för en roll, som huvudsakligen hänvisar dem att kontrollerande avhöra en ämbetsmannaföredragning, är däremot enligt sakens natur och på grund av arten av deras övriga livsverksamhet ringa, och de bäst kvalificerade skola säkert mången gång draga sig för att personligen fullgöra detta värv.

Lagrådet ansluter sig alltså i denna viktiga punkt till kommissionens förslag.

I fråga om domstolsorganisationen anknäver kommissionsbetänkandet i åtskilliga väsentliga hänseenden till det bestående. Sålunda föreslås bibehållande av den för vårt land karakteristiska anordningen med gemensamma domstolar för tvistemål och brottmål; instanserna skola alltså vara tre; i underrätt på landsbygden skola fortfarande i såväl tvistemål som brottmål en ensam fackdomare samverka med lekmän, och formen för lekmäns deltagande skall såsom hittills vara nämnden. En på tidigare stadium påtänkt klyvning av underinstansen i bagatelldomstolar och kollegialt sammansatta domstolar för större mål har icke vidhållits; vissa olägenheter med nuvarande system avser man att i stället avhjälpa med arbetsfördelning inom domkretsens personal och skilda sessioner för olika slag av mål. I allt detta har betänkandet vunnit tillslutning i de avgivna yttrandena, med undantag av att justitiekanslern förordat brottmålen fördelning på olika sammansatta domstolar och framhållit vissa företräden hos jury-

**Domstols-
organisa-
tionens
grunddrag.**

institutet, varjämte rent principiella sympatier för kollegial domstolsform uttalats av stadsdomareföreningen och professor Kallenberg.

Även lagrådet finner ingen vägande anledning föreligga att i dessa delar lämna det beståendes grund.

**Under-
rätterna.
Kommissionen.**

I andra hänseenden föreslås däremot mer eller mindre djupt ingripande nyheter. Staten skall övertaga rättsskipningen jämväl i städerna. I samband härmed och jämväl oberoende därav skall en omreglering av domkretsarna ägarum, i riktning av färre och större domkretsar än nu. Inom domsagan vidtages en arbetsfördelning, i det att den domare, som har förberedelse, handläggning och avdömande av de mera krävande målen om hand, befrias från inskrivnings- och expeditionsgöromålen och befattningen med enkla mål, vilka uppgifter tillkomma biträdande domare och kanslipersonalen. Tingssessionernas antal skall betydligt ökas; i normala fall hålles sammanträde varje vecka. Nämndemansbördan lättas genom att ett större antal nämndemän väljas, med alternerande tjänstgöring. Antalet ledamöter i fungerande nämnd reduceras från minst sju till fem; för att nämndens mening skall gälla mot domarens, kräves icke full enhällighet, utan blott en enig pluralitet av fyra ledamöter. I stad som utgör egen domkrets dömer i tvistemål ensam domare, men i brottmål ställes nämnd vid hans sida. Även i hovrätt medverkar i grövre brottmål nämnd.

*Avgivna
yttranden.*

Rörande dessa nyheter gå meningarna, såsom var att vänta, rätt mycket i sär bland de hörda myndigheterna och facksammanslutningarna. Störst är enigheten om det principiellt riktiga och angelägna i att staten övertager stadsrättsskipningen. Av annan åsikt är endast stadsdomareföreningen, inom vilken dock avvikande mening i denna punkt av vissa medlemmar yttrats. Svea hovrätt och advokatsamfundet anse den rådande ordningen innefatta mycket betänkliga vådor och reformbehovet i denna punkt vara av trängande art. Skånska hovrätten betonar å andra sidan att man här har att göra med ett vid det praktiska genomförandet synnerligen svårlöst problem och anser det på denna grund kunna ifrågasättas om det ej bör lösgöras från reformen i övrigt för att ej fördröja denna.

Den föreslagna organisationen för stadsdomstolarna har däremot rönt kritik från många håll. Ren enmansdomstol, såsom för tvistemålen föreslås, anses allmänt för en otillfredsställande organisationsform såväl ur förhandlingens som ur sakprövningens synpunkt. Advokatsamfundet förordar därför medverkan av nämnd även i tvistemålen. Hovrätterna, stadsdomareföreningen och professor Kallenberg, vilka tvärtom samtliga avstyrka nämndeinstitutionens införande i stad även vad brottmålen angår, önska ett bibehållande av den nuvarande kollegiala formen. Häradshövdingeföreningen anser två eller åtminstone en bisittare böra samdöma med ordföranden i tvistemål, helst även i brottmål; föreningen hyser nämligen tvekan om brottmålsnämnd i stad är lämplig. Planen att utvidga domsagornas storlek betecknar föreningen såsom en organisatoriskt riktig konsekvens av den avsedda och av föreningen förordade arbetsfördelningen inom domsagorna. Sedan domaren vunnit viss befrielse från expeditions- och registreringsarbetet samt från befattningen med handläggning av ansök-

ningsärenden och småmål, skulle nämligen hans arbetskraft ej få full sysselsättning i domsagor av nu vanlig typ. Även Göta hovrätt finner en dylik åtgärd påkallad, ehuru med varning för att härvid gå för långt. Svea hovrätt anser däremot, efter utförlig diskussion av fördelar och olägenheter, domsagorna icke böra ökas i storlek och arbetsfördelningen böra stanna vid att protokolls-, expeditions- och vissa registreringsgöromål läggas på en sekreterare, med biträde av statsavlönade notarier. Hovrätten befarar bl. a. att nämndens egenskap att företräda ortsbefolkningen och domarens personliga kontakt med domsagans invånare eljest skulle taga skada.

De nu berörda frågorna hava alla ett visst samband inbördes, liksom naturligtvis med underrättsprocedurens gestaltning. I sistnämnda hänseende må erinras om att ett lyckosamt genomförande av handläggningsreformen — och detta oberoende av om dess detaljer utformas i närmare anslutning till den ena eller andra meningen — ställer betydande anspråk på de personliga kvalifikationerna hos den som i mera invecklade mål skall leda förhandlingarna och överläggningen till dom. Han bör, på förberedelsens stadium, hava i tvistemål lätt för att tränga till stridslägets kärna, god förmåga att döma om bästa utvägarna att föra saken framåt till klarhet och förenkling, och fallenhet för att taktfullt begagna de möjligheter som yppas att utjämna onödiga differenser i parternas ståndpunkter, samt i brottmål äga ett moget och välbalanserat omdöme om behovet och befogenheten av ifrågasatta eller överklagade ingrepp mot den misstänktes person eller i hans besittnings- och hemfridsområde. Han bör vid huvudförhandlingen äga en noggrann kännedom om målet, såvitt stämning, åtalsskrift och materialet från förberedelsen därtill lämnat tillgång, och kunna snabbt uppfatta de nyheter och avvikelser i förhållande till detta material, som den muntliga sakframställningen innehåller; han bör ha väl orienterat sig i de juridiska problem, vartill fakta och tvistefrågor givit eller kunna förväntas giva upphov och äga framstående skicklighet i att vid utövning av sin förhørsledning förmå de avhörda att så klart och otvunget som möjligt meddela sina upplysningar. Och sist men icke minst bör han äga den naturliga auktoritet, som förmår göra sig fullt gällande utan att behöva gripa till formella maktmedel eller verka nedtryckande på partsombudens fria verksamhet till sakens utredning och belysning.

*Lagrådet:
allmänna
synpunkter.*

För att kunna på ett tillfredsställande sätt motsvara dessa fordringar kräves det icke blott lyckliga naturgåvor och goda kunskaper, utan även en genom riklig övning och omfattande erfarenhet utbildad färdighet och slutligen tillfälle att med odelad kraft ägna sig åt uppgiften. Det vore för övrigt, såsom med allt skäl påpekats, ett slöseri att låta så väl kvalificerade arbetskrafter, vilka icke kunna förvärfvas på andra villkor än verkligt goda löneförmåner, splittra sin tid på diverse göromål av långt mindre krävande natur. En arbetsfördelning enligt kommissionens plan lärers alltså vara nödvändig och lämplig, och såsom följd därav och för att bereda domaren full sysselsättning jämväl en avsevärd förstoring av domsagorna, på sätt häradshövdingeföreningen förordat. Härav behövde visserligen icke i och för sig följa att jämväl tingslagen

*Arbetsfördelning och
domsagoreglering.*

utvidgades; det kunde ju tänkas att de genom nyregleringen utformade domsagorna mera allmänt uppdelades i två eller möjligen t. o. m. flera tingslag. Samma skäl som på sin tid förestavat den på 1872 års förordnings grund genomförda tingslagssammanslagningen, nämligen det allt oavvisligare behovet av tätare domstolssessioner, läser emellertid utgöra hinder för en sådan ordning.

En organisatorisk omläggning i nyss angiven riktning kan visserligen, såsom mot densamma med värme erinrats, icke undgå att försvaga vissa värden, som äro och kanske i synnerhet varit anknutna till den äldre domsagoindelningen. Varje organisatoriskt system har sina fördelar och olägenheter. Men den föreslagna ordningen har långt mera karaktären av ett nytt steg i en sedan länge fortgående, av trängande behov framdriven utveckling än av någon tvär brytning med en av ålder fast vidhållen grundsats. Den gamla tingsordningens avlösning har såsom nyss antytts efterhand medfört ett sammanförande av tingslag, vilket för häradsrätten som helhet torde böra erkännas innefatta en långt större omvälvning av äldre förhållanden än den nu föreslagna åtgärden. Den intima orts- och personkännedom, som på sina håll anses allttjämt vara nämndens viktigaste insats i rättegångsväsendet, har redan härigenom förlorat mycket i betydelse. Många av just de ärenden, vari denna kännedom kan förväntas vara av särskild nytta, avgöras för övrigt numera i talrika domsagor med tremansnämnd och skola enligt kommissionens förslag, mot vilket i denna del inga erinringar framställts, helt undantagas från nämndens medverkan. Omläggningen i näringslivets teknik, därav framkallad ökad rörlighet hos befolkningen och ändringar i folkskiktens sammansättning hava även redan verkat och måste i framtiden förväntas i ökad grad komma att verka en ändring i nämndens traditionella karaktär och kvalifikationer. Även domsagorna äro inga av ålder fasta storheter; särskilt på senare tid har omreglering och sammanslagning i avsevärd utsträckning förekommit. Att domarens personliga kontakt med befolkningen — eller rättare med dess förtroendemän vid boutredningar, gårdköp och liknande värv — minskas, om domsagan vidgas och hans befattning med inskrivnings- och andra ansökningsärenden upphör, är onekligen en olägenhet som måste skrivas på reformens debetsida. Men att hans auktoritet och åtnjutna förtroende skulle härav bli lidande behöver, om själva domaregärningen utövas med skicklighet, icke befaras.

*Avlösning
av den kom-
munala
stadsjuris-
diktionen.*

Ur olika synpunkter är det uppenbarligen det riktiga att förbinda denna omreglering med åtgärden att i stor utsträckning förena stad och landsbygd under gemensam jurisdiktion. Principfrågan om rättsskipning skall vara en statens eller en kommunens angelägenhet är i själva verket längesedan utdebatterad och behöver här ej närmare avhandlas; den i ett yttrande framställda åsikten att gällande ordning vore att respektera såsom, låt vara ej formaliter, ett städernas privilegium förtjänar desto mindre avseende som de rättssökande i stor utsträckning ej tillhöra den kommun, där jurisdiktionen utövas. Den med den kommunala rättsskipningen förenade grundsatsen om domarebeställningars besättande genom val är dessutom av synnerligen betänklig art och kan lätt leda utvecklingen på de farligaste avvägar. Orsakerna till att emellertid hittills även i fråga om helt små städer, som otvivelaktigt varken äro ägnade att

utgöra egen domkrets eller äga ekonomiska resurser att bereda avlöningar åt kompetenta domare, motståndet mot en förändring framträtt med sådan styrka som fallet är, torde vara av flera slag. Måhända har det föga lyckliga, missvisande och för stadens ambition sårande talesättet: »lägga stad under landsrätt» icke haft så litet att betyda. Dess makt över föreställningssättet borde dock, efter vad det synes, hava minskats sedan talrika nya blomstrande stads-samhällen utan egen jurisdiktion uppstått. Vid en omreglering i större stil av hela landets lagsagor och domkretsar borde också en däri inbegripen sammanföring av stads- och landsbygdsdistrikt kunna förlora åtskilligt av den för nämnda ambition förhatliga karaktären; de nya domsagornas uppkallande efter deras stadscentra, där sådana finnas, kunde kanske ock befinnas vara en lämplig åtgärd.

Långt större inverkan måste naturligen dock tilläggas mera reala faktorer än den nyssnämnda, och därvid väl i främsta rummet det, med undantag blott för de största städerna, av ålder tillämpade sambruket mellan jurisdiktion och kommunal administration. Man torde befara att om den förra övertages av staten, därav skall följa en dekapitering eller fördyring av den senare. Det är också oförnekligt att här är fråga om en i många riktningar rätt djupt ingripande förändring, och att särskilt övergången skall vålla åtskilligt besvär och bekymmer. Ställd inför nödvändigheten skall man dock utan tvivel finna situationen långt bättre än obenägenheten för ändringar tidigare intalat; och ur rättsordningens synpunkt är omläggningen ett intresse av högsta vikt. Ty just det omförmälda sambruket har otvivelaktigt redan under nuvarande förhållanden ingalunda varit så lyckligt för rättsväsendet, vilket långt ifrån alltid dragit den bättre lotten. Hänsyn till angelägenheten att vinna en i domarevärv erfaren och framstående kraft har, enligt vad noggsamt är känt, i talrika fall icke varit den dominerande synpunkten vid borgmästare- och rådmansval; och de mångahanda administrativa uppgifterna ha ofta så tagit funktionärernas tid och intresse i anspråk, att domarevärvet framstått som en relativt underordnad bisyssla. I sådana ej sällsynta fall, där skolningen varit ringa och ensidig och domkretsens obetydliga omfång och invånareantal giver föga tillfälle att öva förmågan på mera krävande uppgifter, kan resultatet ej bliva tillfredsställande. Men även i något större stadssamhällen bliva förutsättningarna ogynnsamma för utdanande av sådana förhandlingsledare, som det nya rättegångsskicket kräver.

Slutmålet måste därför redan ur rent organisatorisk synpunkt och således oberoende av intresset för principfrågan om övergång från kommunal till statlig rättsskipning bliva att med samtliga de städer, som enligt den nya organisationsplanens grundsatser icke äga tillräckligt invånareantal och livlig rörelse nog för att bilda egna domsagor, i jurisdiktionshänseende införliva kringliggande landsbygd till gemensamma lagsagor. Skulle emellertid av ekonomiska eller andra skäl alltför betydande hinder finnas möta att i ett slag realisera detta program, och då man ju i så fall har att göra början nedifrån, synes det kunna ifrågasättas att såsom ett, låt vara ej rätt tillfredsställande, provisorium tillsvidare inskränka sig till att låta sammanslagningen gälla sådana städer

*Möjliga
övergångs-
former.*

som vid närmare utformning av den allmänna planen för den slutliga indelningen befinnas icke ägnade att utgöra särskilt tingslag inom lagsaga — gränsen har, något växlande, föreslagits böra i stort sett dragas vid ett invånareantal av 10 à 16,000 personer.

I de städer åter, som falla ovanom denna gräns, och alltså befinnas lämpade att utgöra självständig lagsaga eller åtminstone egen domkrets, kunde den kommunala rättsskipningen interimistiskt fortbestå. Så länge detta är förhållandet, skulle det tydligen möta svårigheter att alltför djupt ingripa i organisationsformen; att visserligen en del jämkningar i riktning av bättre arbetsfördelning, t. ex. polismåls och bagatellartade tvistemåls hänvisande till behandling av ensamdomare, lämpligen kunna vidtagas har med rätta framhållits av stadsdomareföreningen.

*Stads-
domstolar-
nas orga-
nisation.*

En invändning mot ett dylikt arrangemang, vilken kan synas ligga nära till hands, vore att härmed skulle alltjämt den åtminstone skenbart irrationella klyvningen på två alldeles olika underrättstyper, ej efter målens beskaffenhet utan efter territoriella grunder, fortbestå. I de domkretsar som bestode av stad och landsbygd eller endast av landsbygd måste nämligen, i överensstämmelse med en rätt enig opinion, domstolen organiseras efter den av kommissionen avsedda principen: ensam fackmannadomare samdomande med nämnd. I stadslagsagorna åter skulle åtminstone i tvistemål och mindre brottmål en kollegialt sammansatt domstol utan lekmäns medverkan döma. Denna invändning kan lagrådet dock desto mindre tillerkänna någon avgörande vikt som lagrådet i olikhet med kommissionen, men i överensstämmelse med vad i åtskilliga yttranden över dess förslag anförts är av den mening att för de rena stadsjurisdiktionskretsarna den kollegiala domstolstypen, allt noga övertvägt, är — bortsett från grövre brottmål, varom nedan — den för våra förhållanden lämpligaste ej blott såsom övergångsform utan även för framtiden.

Man är i sitt val av domstolstyp ovillkorligen i viss mån beroende av historiska traditioner och deras inverkan på vanor och åskådningssätt. Att, såsom i ett yttrande förordats, pålägga de större städernas invånare den helt ovana och där synnerligen tyngande bördan av ett deltagande i rättsskipningen även i tvistemål, och detta i den omfattning som betingas av nämndeformen, låter sig säkerligen icke genomföras och bleve snarare ägnat att väcka leda vid rättsskipningen än väcka intresse därför. Kommissionen som är av samma uppfattning vill i stället organisera stadsdomstolen som ren enmansdomstol. De betänkligheter, som från alla håll mött detta förslag, finner lagrådet välgrundade. Varken för handläggningen eller för den rent dömande verksamheten kan detta vara lyckligt. I häradshövdingeföreningens yttrande påpekas — närmast i fråga om nämnds medverkan på landsbygden — betydelsen för domaren själv av att det beredes honom tillfälle att för andra redogöra för sin uppfattning om målet och för motiven för sitt domslut samt att höra andras mening. Advokatsamfundet framhåller samma synpunkt och tillägger beträffande handläggningen att den allvarligt riskerar att återsjunka till skriftlighet, om vid huvudförhandlingen parterna ej ha någon annan att utveckla sin talan för än den, som redan genom förberedelsen insatts i målet. Dessa synpunkter äro i lagrådets tan-

ke både riktiga och viktiga, och de hava uppenbarligen sin betydelse icke så mycket genom att de skulle hänvisa på nämndeinstitutet som fastmera därutinnan att de tala mot den rena enmansformen. Häradshövdingeföreningen har såsom en nödfallsutväg framkastat möjligheten att låta domstolssekreteraren fungera såsom bisittare vid ordförandens sida. En dylik anordning, som påminner om byråformen inom administrativa verk, med en beslutet dikterande chef och en med reservationsbefogenhet och -skyldighet beklädd rådgivare, lär dock få anses vara otillfredsställande och i viss mån innebära en fara för den värdefulla tradition, enligt vilken i domarevärv varje ledamots röst gäller så långt möjligt lika mycket.

Lagrådet anser alltså att även om ekonomiska hänsyn kunna vålla vissa betänkligheter mot att vid en högt avlönad domstolsordförandes sida ställa tillräckligt kvalificerade bisittare, detta blir nödvändigt i de rena stadsdomkretsarna såvitt mera krävande tvistemål angår. I fråga om brottmålen framträda däremot särskilda hänsyn, som torde påkalla en annan ordning. Det vore säkerligen ett missgrepp om vid genomförandet av en allmän rättegångsreform man underlåte att beakta hurusom många faktorer i samhällsutvecklingen hava samverkat att göra straffrättsskipningens uppgift ömtåligare än tillförene och man icke låte sig angeläget vara att söka trygga och stärka den allmänna tilliten till denna rättsskipning genom att låta förtroendemän ur lekmännens krets i än större utsträckning än nu taga del däri; särskilt vad angår de grova brottmålen. Väl kan det icke nekas att även härigenom lägges på städernas invånare ett personligt besvär, som ej har hävdnen för sig. Men uppgiften blir dock här av en långt mera intresseväckande art, i det att saksammanhanget är av så att säga mera allmänmänsklig natur och de för lekmännen på ett helt annat sätt tillgängliga bevisfrågorna och de allmänna, icke-tekniska omdömesspörsmålen i dessa mål spela en förstaplansroll, medan de fackligt-juridiska problemen träda mera i bakgrunden. För de ringare brottmålen synes man icke behöva taga lekmannadomare i anspråk, men i de grövre torde deras medverkan icke kunna lämpligen undvaras; detta desto mindre som nämnd i dylika mål lär böra medverka jämväl i hovrätt. Var gränsen skall dragas mellan de grövre och ringare målen torde så mycket mindre böra redan på detta skede av reformarbetet närmare fixeras som vår straffrätt är under allmän omarbetning. Det synes vara nog att angiva att, åtminstone tillsvidare och till dess anordningen hunnit någon tid prövas i praktiken, endast verkligt allvarsamma förbrytelser böra komma under nämnd. Då det gäller samdömande med lekmän i under rätt, lär det vara lämpligast att ordföranden ensam representerar fackdomarelementet.

Kommissionens förslag att antalet ledamöter i fungerande nämnd begränsas till fem och att regeln, att endast enhällig nämnds mening skall gälla mot domarens, modifieras därefter att domaren redan av fyra eniga ledamöter kan överröstas hava rönt olika mottagande från olika granskare. Advokatsamfundet lämnar dem utan anmärkning. Professor Kallenberg anser dem icke giva anledning till farhågor och finner det naturligt att frågan om ett ökat inflytande för nämndemännen, vilka för närvarande framstå mindre som domare än

som rättsvittnen, får stegrad aktualitet vid en reform av själva förfarandet till mera utpräglad muntlighet. Häradshövdingeföreningen, med vilken skånska hovrätten instämt, uttalar den åsikt, att om antalet reduceras till fem bör enhällighet fortfarande fordras för att nämnden skall kunna diktera domen; ruckas på sistnämnda grundsats, böra i nämnden sitta minst sju ledamöter. Svea hovrätt föreslår däremot att antalet ledamöter i nämnden skall fixeras till nio, samt att, därest åtta bland dessa äro ense, deras mening skall gälla. Göta hovrätt anser det av kommissionen föreslagna antalet ledamöter i nämnden vara för litet och förordar bibehållande av den kollektiva rösträttsgrundsatsen.

De synpunkter på frågan, som professor Kallenberg utvecklat, synas riktiga. Med en så högt kvalificerad ordförande som kommissionsförslaget förutsätter behöver man säkerligen ej hysa farhågor för att ej hans auktoritet skulle göra sig tillbörligt gällande vid omröstning till dom. Det synes ock böra tagas i betraktande, att det föreslagna steget är föga radikalt vid det förhållande, att mångestädes redan är praxis att man arbetar med minsta domföra antalet nämndemän eller sju. Detta är utan tvivel en följd av att nämndemansbesväret kännes rätt tryckande; det bör om möjligt något lättas, vilket synes så mycket angelägnare om, såsom häradshövdingeföreningen varmt förordar, arbetsordningen omläggas i riktning av tätare, låt vara å andra sidan kortare sessioner. I detta sammanhang torde böra erinras att, om till den reformerade underrättsproceduren det kan sättas en befogad förhoppning att åtskilliga tvister, som nu belasta domstolssessionerna, skola kunna förlikningsvis utjämnas utan nämndens medverkan, och om denna vidare befrias från deltagande i en del ansökningsärenden, så komma å andra sidan utan tvivel huvudförhandlingarna i större eller mera tvistiga mål att taga ansemlig tid i anspråk. Emellertid är skillnaden mellan kommissionsförslaget och föreningens båda alternativ ju av rätt relativ natur, och valet mellan dem i viss mån en smaksak. I fråga om Svea hovrätts ståndpunkt läser böra beaktas, att den sammanhänger med hovrättens förord för små domsagor med mindre täta sammanträden.

Över-
rätterna.
Delning av
hovrätterna.

I fråga om överrättsorganisationen har lagrådet redan uttalat sin anslutning till åsikten att hovrätternas uppdelning och utflyttning, på sätt lagkommittén redan för mer än ett sekel sedan förordade, måste bli den oavvisliga konsekvensen av muntlig handläggning i dessa domstolar. Att därmed många kära värden och traditioner rubbas är oförnekligt; men farhågan att överrättsarbetets kvalitet skall komma att lida kan lagrådet icke dela, då vi redan av gammalt äga de bästa erfarenheter om prestationerna från en hovrätt om blott två divisioner. Att man icke får gå för långt i styckning, synes dock angeläget att betona; på mindre än två avdelningar läser ingen hovrätt böra arbeta, i all synnerhet om det finnes nödvändigt att organisera dessa avdelningar med endast tre ledamöter på varje. Kommunikationernas alltjämt pågående förbättring giver också den praktiska möjligheten att hålla jurisdiktionsområdena tämligen stora. Det synes icke osannolikt, att det skall befinnas lämpligt att stanna vid eller måhända t. o. m. under det minimiantal av sju hovrätter, som kommissionen nämner.

I vissa mål skulle hovrätterna enligt betänkandet kunna fungera såsom första instans, nämligen i tvistemål, som gälla visst högre penningvärde och ej avse fast egendom. Förutsättning är, att parterna avtalat att låta målet omedelbart avgöras av hovrätten; meningen är att de vid utövningen av denna s. k. prorogationsrätt skulle äga frihet i valet mellan olika hovrätter. Man har tänkt sig, att denna anordning skulle komma att i synnerhet begagnas av parter i handelsmål. Hovrätten skulle i sådana mål hava en särskild sammansättning, i det att två lagfarna ledamöter skulle samdoma med tre handelskunniga män.

I dessa punkter har betänkandet rönt mycken kritik. Förslaget att anordna särskilda handelsdomstolsavdelningar har biträts av Svea hovrätt, som emellertid är av den mening att dessa böra förläggas till underrätterna i större städer och önskar övertikt för deras juridiska element. Övriga hovrätter finna hela institutet principiellt oriktigt och skadligt; häradshövdingeföreningen anser speciell sakkännedom i handelsfrågor bättre tillgodogöras i sakkunnigyttrandets form, advokatsamfundet betvivlar, att hos oss de nödiga förutsättningarna för goda handelsdomstolar äro för handen, och även stadsdomareföreningen avstyrker, dock utan att närmare inlåta sig på ämnet. Kommerskollegium slutligen uttalar principiella sympatier, men nödgas konstatera, att inkomna yttranden från handelskorporationer utvisa, att inom handelsvärlden intresset är påfallande matt. Sistnämnda förhållande synes utgöra ett starkt stöd för meningen att man i allt fall för det närvarande icke bör inlåta sig på det vanskliga försöket att på svensk mark omplantera ett institut, som för sin trivsel och förmåga att göra nytta utan tvivel kräver en allmänt utbredd och varaktig håg hos handelslivets framskjutna män att offra tid och intresse på rättsskipningsvärv.

Får denna tanke förfalla, bortfaller därmed ock ett viktigt argument för den föreslagna prorogationsrätten. Från domarehåll hava starka betänkligheter yppats mot införande av en sådan rätt. Hovrätterna befara att till men för arbetets jämna gång drabbas av en ojämn och oberäknelig tillökning i arbetsmaterialet; häradshövdingeföreningen delar dessa farhågor, men betonar än mer att underrätterna därigenom skulle berövas de mest intresseväckande inslagen i sitt arbete och framstå såsom domstolar av lägre kvalitet. Stadsdomareföreningen, som visserligen synes utgå från ett väsentligt missförstånd i fråga om prorogationsrättens räckvidd enligt förslaget, frambär liknande synpunkter. Advokatsamfundet ställer sig däremot sympatiskt till detsamma.

Betänkandet lider här i en ej oviktig punkt av oklarhet. Av den i detsamma uttalade förväntan att prorogationsmöjligheten skulle minska benägenheten att sluta skiljeavtal ledes man att antaga meningen vara, att redan vid slutande av ett avtal kan träffas bindande prorogationsavtal för framtida tvister, förutsatt att tvisteföremålet komme att äga ett minimivärde av 1,500 kronor. Andra omständigheter tyda däremot på att, såsom förslaget ock blivit uttolkat, först vid aktuell tvist dylikt avtal kunde träffas. Avses det förra alternativet, synas domareföreningarnas farhågor för verkningarna å underrätternas ställning icke sakna fog. Och då det såsom kommissionen själv med all rätt betonat är synnerligen angeläget att förläna dessa domstolar en stark auktoritet och låta domaregärningen där framstå som en lockande uppgift för väl kvalificerade

krafter, torde dessa synpunkter böra tillerkännas avgörande vikt i förvarande fråga. Får åter prorogation avtalas först i aktuellt tvisteläge, synes sannolikheten tala för, att åtminstone för flertalet hovrätters del den icke får avsevärd användning. Vilken roll på förberedelsestadiet är tilltänkt åt domstolen in pleno är, i förbigående sagt, knappast klargjort i betänkandet: bestämmelserna om lagmansrätt skola i tillämpliga delar gälla, men i dessa bestämmelser ingår som ett huvuddrag att ordföranden ensam handhar förberedelsen. Den i betänkandet omförmälde hovrättsreferenten avses tydligen icke skola fylla en liknande uppgift. En farhåga för att, om förberedelsen handhaves av domstolen i dess helhet, skriftligheten tränger in och förkrymper huvudförhandlingen, torde icke kunna avvisas såsom helt obefogad.

Hovrättsnämnd i brottmål.

Enligt betänkandet skall i grövre brottmål jämväl i hovrätt nämnd medverka. Vid de tre lagfarna ledamöternas sida skall, om straffarbete kan ifrågakomma eller ock fängelse i sex månader eller därutöver, sättas en nämnd om fem personer. Detta förslag avstyrkes av de två södra hovrätterna; Svea hovrätt finner själva principen kunna godtagas, men ej i den utformning, betänkandet anvisar. Under förutsättning att mycket vidsträckta jurisdiktionsområden för överrätterna bibehållas, anser hovrätten brottmålsting böra av överrätten hållas i orterna länsvis, därvid en niomannanämnd från länet borde medverka. Gränsen för de grövre brottmålen skulle dragas något högre än kommissionen föreslagit. Häradshövdingeföreningen anser värdet av hovrättsnämnd överskattat; till minskning av besvär för nämndemännen och kostnader för det allmänna borde i varje fall dess medverkan kunna begränsas exempelvis till blott sådana mål, där straffet kan gå upp till två års straffarbete — varvid dock ytterligare borde undantagas t. ex. mål om förnyat tjuvnadsbrott — eller ock till mål, där omedelbar bevisning i den högre rätten framföres.

Det av kommissionen givna och av Svea hovrätt från dess utgångspunkter vidare utförda uppslaget om hovrättsting i orterna såsom normal form för rättskipning i grövre brottmål har något mycket tilltalande. Om en uppdelning av hovrätterna företages i den omfattning, som ovan förordats, lär man måhända dock av arbetsbesparingshänsyn nödgas låta anordningen få en mera begränsad användning än kommissionen synes hava avsett. Grundsatsen om nämnds deltagande i dylika mål torde emellertid, i överensstämmelse med vad redan yttrats om nämndeinstitutets nutida och framtida karaktär och om behovet att stärka förtroendet till brottmålsrättsskipningen, vara, oberoende av att denna rättskipning ej utövas på ting i orterna, förtjänt att införlivas med vårt rättsgångsväsen. Då det här är fråga om införande av något helt nytt och oprövat och av hänsyn tillika till de praktiska svårigheter, häradshövdingeföreningen framhållit, synes man dock åtminstone tillsvidare böra stanna vid en avsevärt snävare gräns för nämndemålen än kommissionen tänkt sig. I så fall kunde å andra sidan komma under övervägande, om ej nämnden borde göras mera representativ genom en utökning av antalet ledamöter. Till förmån härför synes jämväl tala att man måhända då kunde stadga enklare och även sakligt mera tillfredsställande regler för röstberäkningen än betänkandet innehåller. Att en friande pluralitet av fackdomare i överrätt skall överröstas av en fällande

kollega i förening med viss pluralitet inom nämnden, synes icke betryggande mot olyckliga misstag. Utökas antalet ledamöter i hovrättsnämnden, kunde måhända tillämpas den enkla regel, att enhälligt nämnd överröstar hovrättsledamöterna, även om dessa äro ense, men att eljest det förbliver vid det resultat, den kollegiala omröstningen på fackdomarnas bänk giver vid handen.

Såsom av det ovan anförda framgår är lagrådet ense med kommissionen bl. a. rörande de allmännaste huvudgrundsatser på vilka en rättegångsreform bör byggas: Vid underrätt en i regel till ett rättegångstillfälle koncentrerad huvudförhandling, vid vilken parterna muntligen framställa sin sak, där bevisningen i sin helhet framläggas och bevisföringen, såvitt den sker genom vittnen och parterers personliga avhörande, äger rum — med starkt begränsade undantag — inför domstolen själv, så att denna vinner ett samlat och omedelbart intryck av saksammanhanget och av bevisens värde och räckvidd. I överrätt jämväl muntlig sakframställning; såvitt grova brottmål angår, även här omedelbarhet i bevisföringen så långt praktiskt låter sig göra, och i andra mål effektiv möjlighet för parterna, där de så önska, att komplettera protokoll över underrättsbevisning med direkt bevisföring genom vittnen och partsutsagor. Slutligen: fri bevisprövning.

Att i en så beskaffad rättegångsordning på ett lyckligt sätt bestämma tredje instansens ställning och uppgift, är förenat med sina särskilda vanskligheter, som tyvärr knappast fullt tillfredsställande låta sig övervinnas. En antydning om att så är förhållandet ligger i den brokiga provkarta på olika lösningar, som främmande processlagar erbjuda, såväl i de stora staterna, där svårigheterna att organisera en för hela landet gemensam högsta instans onekligen äro störst, som ock i länder, vilkas förutsättningar äro mera likställda med våra egna.

Med vår gällande rättegångsordning har högsta domstolens ställning i instanssystemet knappast utgjort något särskilt problem, annat än ur arbetsbalansens synpunkt. Nödvändigheten att begränsa tillströmningen av mål har trängt sig på och föranlett de bekanta inskränkningarna genom 1915 års ändringar i 30 kap. rättegångsbalken och 11 kap. utsökningsslagen. Men i fråga om de mål som fått fullföljas har det fallit sig naturligt att låta likaväl för högsta domstolen som för hovrätterna gälla den grundsats, att prövningen omfattar målet i hela dess vidd, så långt den lägre instansens dom överklagats. En olikhet, ehuru ur praktisk synpunkt av underordnad betydelse, förefanns tidigare så till vida som nya skäl och bevis, i motsats till vad för hovrättsproceduren gällde och gäller, icke kunde i högsta instansen med laga verkan åberopas. Men även denna olikhet försvann år 1901. Under förarbetena till 1915 års lagstiftning kom visserligen under omprövning jämväl den ifrågasatta utväg till minskande av högsta domstolens arbetsbörda, att domstolens granskningsuppgift skulle begränsas till själva rättsfrågorna i målet, varvid den alltså hade att taga sin utgångspunkt i de resultat, vartill hovrätten kommit i fråga om vad som av det å omse sidor åberopade saksammanhanget finge anses som ostridigt, resp. styrkt eller icke styrkt. Såsom en avgörande invändning

**Fullföljds-
rätt i tredje
instans.
Det nya
problemet.**

mot att beträda denna väg kunde emellertid med framgång anföras bl. a. att hovrätten för sin kännedom om fakta och bevis i målet är hänvisad till allenast samma kunskapskälla som står högsta instansen till buds, nämligen protokoll och skriftväxling.

Efter en reform av under- och överrättsproceduren enligt de ovannämnda riktlinjerna ställer sig saken väsentligt annorlunda. Att omedelbar bevisning skulle kunna i någon avsevärd utsträckning få förebringas också i tredje instansen, är uppenbarligen av många samverkande grunder alldeles uteslutet. Det behöver i detta hänseende blott erinras, hurusom domstolens egenskap av en enda för hela riket gemensam medför att parter och vittnen icke utan fullkomligt orimliga kostnader för parterna och besvär för de inkallade kunna åläggas inställelse; och t. o. m. om en eller annan kommit frivilligt tillstådes i målet bör ej hans avhörande ifrågakomma, då ju detta skulle innebära en orättvis ensidighet i utredningen. Vid en prövning av bevisningen rörande faktiska förlopp, om vilka parterna hava stridiga uppgifter eller i fråga om vilka ena parten i allt fall icke vill godtaga den andras framställning, kommer alltså denna tredje instans att vara hänvisad till vad om den förda bevisningen förmäles i protokoll, domsmotiveringar eller i processen framlagda skriftliga dokument. I många fall ligger utan tvivel saken så till att domstolen av detta material kan bilda sig ett fullt tillförlitligt omdöme, helst om vittnesmål och utsagor av personligen om fakta avhörda parter alltid protokolleras. Men i talrika andra fall kan varken protokollet eller sakrelationen i domskälen — vilken för övrigt ej av parten kontrollerats och av honom måhända till sin riktighet bestrides — giva den exakta bilden av vad som verkligen företett sig för den lägre domstolen av beskaffenhet att avgörande inverka på bevisvärderingen. Parters och vittnens personliga trovärdighet, deras förmåga att riktigt uppfatta, säkert och ogrumlat minnas och rätt återgiva ett faktiskt förlopp — om allt detta och om det samlade helhetsintrycket av den förda bevisningen kan i många situationer endast det omedelbara övervarandet av förhandlingen giva en rätt föreställning.

Redan under nuvarande rättegångsordning med dess ringare mått av frihet i bevisföring och bevisprövning och i trots av den för underrätterna åtminstone teoretiskt antagna grundsatsen att protokollet utgör grundval för domen, göra sig dessa synpunkter ovillkorligt gällande. I våra högre instanser är man fullt medveten om det vanskliga i att stödd på blott den kännedom om målet som protokollet giver avvika från underrättens mening i rena bevisfrågor särskilt i sådana fall, där en och samme erfarne domare handlagt målet och avdömt det samma. Och likväl lär det bland underdomare vara en rätt utbredd uppfattning att större återhållsamhet än den som härutinnan brukas skulle vara till gagn för det materiellt rättas seger. Ett uttryck härför torde vara att finna i den hovsamma erinran, häradshövdingeföreningen i sitt yttrande gjort, att därest fri bevisprövning skall komma till sin rätt erfordras att överdomstolarna taga någon hänsyn till att underrätten även under en reformerad rättegångsordning alltfört står förhållandena närmare och därigenom har bättre förutsättningar att bedöma vissa på saken inverkan omständigheter.

En utväg att undgå svårigheterna beträffande tredje instansen vore ju att helt enkelt nöja sig med blott två instanser. I själva denna tanke ligger intet oriktigt. Besättas de båda instanserna med tillräckligt kvalificerade domarekrafter, bör tillfälle att *en* gång få en överprövning av domen verkställd vara ur rättstrygghetens synpunkt tillräckligt, och den större snabbhet, varmed rättegången kommer till ett definitivt avgörande, är i och för sig en fördel. I stor utsträckning råder ju för övrigt hos oss redan tvåinstanssystem. Emellertid är det naturligtvis nödvändigt att bibehålla en för hela landet gemensam överinstans, så vida ej enheten och konsekvensen i rättsskipningen skall allvarligt äventyras och landet komma att sakna ett ledande organ för sund rättsutveckling genom praxis. Det erbjuder sig då blott två utvägar för tankens förverkligande. Den ena är att låta hovrätterna, på samma gång de utgöra andra och högsta instans för de mål, som anhängiggöras vid underrätt, tillika vara första instans i andra och viktigare mål, vilka få fullföljas till högsta domstolen såsom överinstans. Denna anordning har av advokatsamfundet förordats såsom en möjlig utväg. Mot densamma talar emellertid — och i detta fall med en långt större styrka — samma skäl, som ovan anförts mot prorogationsrätt i större tvistemål till hovrätt, nämligen angelägenheten att bibehålla våra underrätter vid den starka ställning de nu intaga och icke med brytande av en värdefull tradition låta dem nedsjunka till bagatelldomstolar. Den andra utvägen vore att med bibehållande av underrätterna såsom en för alla slag av mål gemensam första instans låta hovrätterna fungera såsom andra och sista instans beträffande flertalet mål, men för de övriga stadga fullföljdsrätt direkt till högsta domstolen. Vid närmare eftertanke torde det emellertid finnas omöjligt att för denna fördelning stadga en urvalsprincip, som å ena sidan icke ter sig rent godtycklig och låter slumpen råda, å andra sidan sörjer för att högsta domstolens arbetsmaterial blir av tillräckligt allsidig beskaffenhet för att den skall kunna fylla sin ovan berörda väsentliga uppgift som enande och ledande faktor i rättspraxis.

Befinnes således den nu gällande instansordningen böra bestå, ställes man inför spörsmålen om det är nödvändigt att vidtaga en begränsning i högsta instansens uppgift i fråga om prövningens omfattning, var i så fall denna gräns bör gå, huru fixt den bör uppdragas och i samband därmed om den skall angivas i lagregler eller genom anvisningar av närmast instruktionell natur.

*Begränsning
i pröv-
ningens
omfattning.*

Enligt kommissionens betänkande skulle stadganden i ämnet givas av följande innehåll: Talan mot hovrätts dom i själva saken må grundas allenast på att hovrätten bedömt målet oriktigt i rättsligt hänseende eller att vid målets behandling förelupit rättegångsfel. Hovrättens prövning av vad som skall anses såsom bevisat angående de faktiska omständigheterna eller (i brottmål) dess utmätning av straff inom stadgad latitud må icke dragas under högsta domstolens prövning. Till målets bedömande i rättsligt hänseende skall (i tvistemål) hänföras tolkning av viljeförklaring.

Kommissionen.

Kommissionen framhåller att enligt ett gängse uttryckssätt dessa bestämmelser innebära att endast rättsfrågan, men icke sakfrågan bleve föremål för

högsta instansens prövning, men betonar vidare att det skulle vara ett misstag om man föreställde sig att uppgiften härigenom vore begränsad till att blott tolka lag och pröva tillvaron av oskrivna gällande rättsgrundsatser. Den in-
nefattar därutöver alltid, i varje mål, något helt annat, som särskilt i tvistemålen regelmässigt utgör den viktigaste uppgift domstolen har att lösa, nämligen den egentliga rättstillämpningen eller m. a. o. frågan om de ådaga-
lagda faktiska omständigheterna ur rättsordningens synpunkt innebära något av den beskaffenhet, som den ena eller andra rättsregeln förutsätter för sin
användning å det föreliggande fallet; exempelvis huruvida en avgiven för-
klaring eventuellt i förening med andra kända omständigheter får anses inne-
bära ett anbud, så att avtalslagens regler om verkan av anbud skola gälla för
densamma; huruvida ett avtal kan anses slutet under sådana förhållanden, att
viss handelskutym bör gälla i fråga om dess innebörd och verkningar; om säl-
jare kan anses ha kommit i dröjsmål med varas avlämnande och alltså köp-
lagens regler om dröjsmål å säljaresidan kunna av köparen åberopas; om fel i
vara är att anse som ringa; om ett anspråk får anses som oskäligt, ett kon-
traktsvite såsom med hänsyn till förhållandena obilligt, ett handlingssätt eller
en underlåtenhet bör bedömas såsom vårdslöshet och om vårdslösheten skall
anses såsom grov o. s. v. Den av kommissionen särskilt angivna regeln att
innebörden av en viljeförklaring hör under revisionsinstansens prövning är
avsedd att utgöra icke ett tillägg till stadgandet att rättstillämpningsfrågor-
na falla under dess domvärjo, utan en uttolkning i viss punkt om detta stad-
gandes rätta förstånd till förekommande av ovisshet eller missförstånd på
denna punkt. Å andra sidan innebär bestämmelsen att straffmätningen ej får
komma under ny prövning en verklig inskränkning i stadgandets räckvidd.

Den föreslagna begränsningen i fullföljdsrätten är visserligen enligt kom-
missionens mening en nödvändig konsekvens av den föreslagna reformen i un-
der- och hovrättsproceduren, men betecknas såsom även oberoende härav för-
tjänt att genomföras. Härigenom bleve nämligen högsta domstolen i tillfälle
att mera odelat ägna sig åt rättsenhetens vårdande, och en tidsbesparing vun-
nes, vilken möjliggjorde att ånyo tillåta fullföljd även i sådana mål, som man
efter mera godtyckliga grunder nödgats avstänga därifrån genom 1915 års
lagstiftning, och vilken måhända ändock medgäve en nedsättning i domstolens
ledamotsantal. Kommissionen anser därför revisionsprincipen innebära en oom-
tvistlig vinst för rättsskipningen i stort sett.

*Avgivna
yttranden.*

Förslaget har emellertid i denna del mötts av en allmän, ehuru icke in-
bördes enig kritik. Advokatsamfundet, som med eftertryck ansluter sig till
kommissionens linjer i fråga om beskärningen av underrättsprotokollet, anser
det oaktat »sakprövningen» i högsta domstolen kunna bibehållas; man borde
besinna att materialets prövning och sovring i två instanser gjort det mera över-
skådligt och lättare tillgängligt. Avgörande vore ej om domstolen får mate-
rialet sig förelagt lika fullständigt och i samma omedelbara friskhet som de
lägre instanserna utan huruvida den får det i så gott skick att dess sakpröv-
ning, om hänsyn toges till dess övriga förutsättningar, kan bli av värde för
rättsskipningen. De båda södra hovrätterna samt domareföreningarna och pro-

fessor Kallenberg äro däremot ense om att kommissionens protokollsregler föra med sig revisionsprincipen som en nödvändig följd, men finna fullföljdsrätt i målens hela vidd kunna bibehållas, om på sätt av dessa granskare förordats vittnes- och partsutsagor alltid protokollföras. Mot kommissionsförslaget och till förmån för obegränsad fullföljdsrätt anföres från olika håll, att inskränkningen skulle innebära ett försvagande av vår rättsskipning och av tilliten till densamma och strede mot en allmän opinion. Den skulle jämväl medföra ökad arbetsbörda för hovrätterna, som tvunges att i sina domskäl upptaga en redogörelse för de enskilda fakta i målet och sin bevisvärdering rörande varje punkt långt mera ingående än eljest behövdes. Och även efter en dylik redogörelse kunde dock en klar skiljelinje aldrig uppdragas emellan målets faktiska och rättsliga sidor, när dessa enligt sakens natur ofta äro intimt förbundna med varandra och kunna prövas blott i ett sammanhang. I följd härav komme frågor om domstolens kompetensområde att vålla densamma mycket besvär och tidsutdräkt, och en god del av den åsyftade arbetsbesparingen skulle härigenom gå förlorad.

Sistnämnda invändningar hava med styrka framställts även av Svea hovrätt, som emellertid därav drager slutsatser i en alldeles motsatt riktning mot övriga granskare. Med hänsyn till svårigheterna att från varandra söndra bevisprövning och rättstillämpning föreslår hovrätten — som av samma skäl som processkommissionen finner angeläget att begränsa arbetsbördan och anser utestängandet av ringare mål från fullföljdsrätt olämpligt — ett lagbud av innehåll att när fråga är om annat än rättsgrundsats eller lagtolkning ändring i hovrättens dom ej bör ske, med mindre domen prövas vara uppenbart oriktig. Denna hovrättens ståndpunkt lär vara långt radikalare än kommissionens, och lagrådet kan icke ansluta sig till densamma. Begränsas högsta domstolens uppgift till att tolka lag och bestämma innehållet av vår rättsordnings grundsatser i övrigt, finge den icke någon möjlighet att ledande inverka på den konkreta rättstillämpningen och behandlingen av däri invädda praktiska omdömesfrågor. Det angivna förbehållet om rätt att ändra uppenbart oriktig dom kan tydligen endast få ringa betydelse, när det ju med trygghet kan förväntas att från våra överrätter framgent likasom hittills endast i mycket sällsynta undantagsfall skola utfärdas domar, om vilka med fog det omdöme kan fällas att de äro uppenbart oriktiga i bevisprövning eller rättslig bedömning av materialet.

Svea hovrätts förslag och invändningar däremot.

Följdes hovrättens linje, måste således de farhågor som uttalats rörande de menliga verkningarna för vårt rättsväsen av att högsta instansen icke finge ingå i prövning av »sakfrågan» erkännas vara helt ut berättigade. Kommissionens förslag ligger emellertid, såsom av det föregående framgår, i ett helt annat plan. Ehuru detta förhållande naturligtvis icke kunnat vara fördolt för dem som opponerat sig mot detta förslag, har man dock på vissa håll, därifrån de ivrigaste och mest utförligt motiverade gensagorna avgivits, knappast gjort sig rätt reda för huru saken verkligen ligger till. Det kan dock svårigen vara högsta domstolens prövning av bevisvärdet hos utsagor och andra bevismedel

»Sakfrågan» och »rättsfrågan».

rörande de särskilda momenten i ett omstritt händelseförlopp, som tillägges ett så omistligt värde för vår rättsskipning. Denna bevisprövning måste tyvärr erkännas för närvarande i stor omfattning antingen vila på osäker grund eller ock bliva av tämligen formell art. Det kan därvid anföras den visserligen klena tröstegrunden, att hovrätterna och i avsevärd utsträckning även underrätterna befinna sig i samma situation. I detta sistnämnda hänseende väntas nu och på goda grunder allmänt att en väsentlig förbättring skall inträda. Fri bevisföring med vittnesjäven avskaffade och parter hörda personligen under ansvar, koncentration och omedelbarhet i förhandlingen måste giva lyckligare förutsättningar att tränga till hela och fulla sanningen i saken. Men bevisvärderingen blir å andra sidan en mera ömtålig uppgift än nu. Man må, såsom ovan förordats, protokollföra alla vittnesmål och andra utsagor, och jämväl göra anteckningar rörande de avhörda personer och uppträdande — det faller dock i ögonen, att denna dokumentering i många fall aldrig kan giva mera än en schematisk och fragmentarisk bild av bevismaterialet.

Det synes vara av ringa gagn för rättsskipningen att såsom allmän regel pålägga högsta instansen skyldighet att med dessa otillräckliga hjälpmedel taga under ny omprövning frågorna i vilken utsträckning de särskilda faktiska momenten i de åberopade saksammanhangen kunna anses styrkta eller icke styrkta. Även om överrättens resultat vid dessa frågors bedömande godtages, innebär detta ingalunda att högsta instansens prövning icke skulle omfatta vad man väsentligen har i sikte då man yrkar att den icke skall avstängas från »sakprövningen». Jämväl i sådana ofta förekommande mål då själva saksammanhanget helt och hållet eller nästan fullständigt är ostridigt parterna emellan, ligger tyngdpunkten i domareprövningen just i bedömandet av saksammanhagens betydelse ur den uppkomna tvistefrågans synpunkt. Endast mycket delvis kan detta bedömande äga rum med ledning av lagregler, rättsgrundsatser och rättsbegrepp, vilka på grund av sin generella, abstrakta form icke lämna någon direkt ledning för en riktig värdesättning av de från fall till fall skiftande omständigheterna och kombinationerna i de särskilda målen. Denna värdesättning måste fastmera ske med hjälp av allmän mänsklig erfarenhet och praktiskt omdöme, understundom med stöd av särskild sakkunskap på speciella livs- eller naturområden, t. ex. i jordbruksangelägenheter, i merkantila förhållanden och vanor, i mekanisk eller kemisk teknik o. s. v.

Sant är visserligen att eftersom det ytterst gäller att bedöma ett rättsläge, rättsliga spørsmål här vävas intimt samman med de faktiska. Vore det alltså domstolens verksamhet för den nämnda värdesättningen av ostridiga eller konstaterade fakta i målet som revisionsprincipen avsåge att tudela genom att begränsa prövningen till »rättsfrågan» med avskiljande av »sakfrågan», finge det erkännas, att den måste verka förlamande på domstolens förmåga att göra en verkligt nyttig insats i den konkreta rättsskipningen. Men så är icke fallet. Det av kommissionen för korthets och bekvämlighets skull tyvärr upptagna beteckningssättet »rättsfrågan och sakfrågan» är ganska missvisande. Detta desto mera som talrika bland de spørsmål, vilka kommissionen inbegriper under »rättsfrågan» och beträffande vilka fullföljdsrätt alltså enligt dess förslag

äger rum, höra till dem, vid vilkas besvarande det icke-juridiska momentet dominerar, där med andra ord det väsentligen gäller att tillämpa praktisk erfarenhet och ett skolat allmänt omdöme, att pröva efter »livets», ej efter »rättens» regel.

Ett bättre uttryck för vad kommissionen låtit gälla såsom »sakfrågan» torde vara »bevisfrågorna». Även detta beteckningssätt är måhända dock i behov av en förklaring för att icke föranleda missförstånd. Ofta angives såsom bevisningens resultat något som i själva verket är frukten av ett bedömande, som gjorts på grundval av de bevisade fakta. Om exempelvis det säges att någon bevisats hava förfarit vårdslöst, är detta ett onöjaktigt uttryckssätt. Bevisat är blott att han under de och de omständigheterna förhållit sig så och så. Huruvida detta förfarande bör betecknas såsom vårdslöst är icke en bevisfråga, utan en fråga huruvida vid de upplysta förhållandena rättsordningens bud om aktsamhet böra anses överträdade. Den faller alltså även enligt revisionsprincipen under överinstansens bedömande.

*Modifikation
er i kom-
missionsför-
slaget be-
hövliga.*

Men även om man på detta sätt söker bestämma principen för begränsning i fullföljdsrätten, äro ingalunda alla därmed förbundna oklarhetsmoment och övriga olägenheter avlägsnade. Till dessa olägenheter kan lagrådet dock icke räkna den i vissa yttranden åberopade, att hovrätterna skulle betungas med nödvändigheten att noga redogöra för sin bevisprövning i saksammanhangets alla särskilda detaljer. Väl är det riktigt att vid fri bevisföring och muntlig förhandling i överrätt det blir nödvändigt att, såsom redan nu är bruket i grövre brottmål, i domskälen angiva de olika slutledningarna mera detaljerat än eljest hittills varit vanligt. Men varför detta skulle vara en följd av revisionsprincipen, är icke lätt att inse. Om i högsta domstolens uppgift ingår att i detalj pröva även bevisningens värde, bleve det väl snarast än mera nödvändigt att genom hovrättens domsmotivering komplettera vad protokollen ha att förmåla om den förda bevisningen. Skulle man åter mena att under nämnda förutsättning protokollen i stället kunde göras så mycket fullständigare, så torde kunna dragas i tvivelsmål att hovrättens arbetsbörda därigenom bleve lättad.

Däremot måste erkännas att även gränsen mellan bevisprövning och bedömande av de konstaterade fakta ingalunda i praktiken är klar och skarp. Man har utan tvivel att giva Svea hovrätt i viss mån rätt i dess erinran att dessa båda moment i den dömande verksamheten äro, även de, i många fall ganska intimt förbundna och att domaren, då han skall angiva vilka fakta han finner ostridiga, styrkta eller icke styrkta, måste begagna sig av beteckningar, som redan äro mer eller mindre färgade av ett omdöme om dessa faktas juridiska valör. Detta välkända förhållande och de svårigheter vid gränsbestämningen det för med sig har naturligen ej heller kommissionen lämnat obeaktade; ett uttryck härför är det i själva verket, att kommissionen funnit nödigt att i lagen upptaga en förklaring att uttolkning av vad en viljeförklaring, såsom rättsfaktum betraktad, skall anses innebära, faller under högsta instansens prövning. Men även om klarhet skapas på denna punkt äro alla allvarliga svårigheter för ingen del därmed avhjälpda. Genom vilka slags medel och i vilken

ordning de bäst kunna reduceras till ett ont av helt måttliga dimensioner, som icke skapar känsla av rättsosäkerhet och verkar så synnerligen hinderligt i rättsskipningsarbetet, är ett problem, som enligt lagrådets mening vore i behov av ganska ingående utredning. Kommissionen, vilkens betänkande i hela den ömtåliga frågan om fullföljdsrättens begränsning är prägladt av en påfallande knapphet — möjligen beroende av att kommissionen betraktat principfrågan såsom klar och ansett detaljerna kunna lämnas till senare skede av reformarbetet — har icke inlåtit sig på en dylik utredning, och lagrådet har vid sin granskning icke haft tid och tillfälle att självständigt företaga en sådan. Det kan emellertid förväntas att den överläggning i förevarande ämne, som är avsedd att äga rum vid instundande nordiska juristmöte, skall lämna viktiga bidrag till de nu åsyftade frågornas belysning.

Utan att i ärendets nuvarande läge vilja framställa något bestämt förslag anser lagrådet sig dock redan nu kunna uttala som sin uppfattning att ganska betydande modifikationer i kommissionens förslag synas möjliga och påkallade. Det förefaller först och främst böra övervägas, huruvida det kan vara rätt lämpligt att uppställa någon positiv begränsning i fullföljdsrätten, eller om icke bättre vore att blott giva ett stadgande av den innebörd att vid hovrättens prövning av bevisningen rörande de åberopade särskilda faktiska omständigheterna i målet skall i allmänhet bero, samt vidare huruvida denna regel bör göras fast, låt vara med vissa angivna undantag, eller om den icke hellre borde förklaras gälla endast försåvitt ej synnerliga skäl gäve anledning till avvikelse. På den nu till vidare undersökning förordade vägen synes man kunna vinna att högsta domstolen befrias från sådana bevisprövningsuppgifter, för vilka den till följd av rättegångssättet icke blir i erforderlig mån rustad, men vid målets bedömning i alla övriga delar blir obunden av hinderliga och i vissa fall svårbestämbara kompetensgränser. Mot densamma kan visserligen anföras att den icke kan förväntas i samma omfattning som kommissionens linje leda till minskning i domstolens arbetsbörda. Härvid bör dock erinras att man å andra sidan undgår att tid och möda nedlägges på tämligen ofruktbara diskussioner såväl från parternas sida som inom domstolen rörande tillvaron av fullföljdsrätt i viss fråga. Men framför allt må åberopas, att nuvarande inskränkningar av fullföljdsrätten till att i stort sett gälla endast större och viktigare mål kunna fortbestå med bättre rätt än om kommissionens förslag vidhålles. Kommissionens motvilja mot bibehållande av dessa inskränkningar finner lagrådet för övrigt mycket överdriven. Det vore efter lagrådets uppfattning ett missgrepp att, sedan de nu en gång införts och någon klagan att de medfört ogynnsamma verkningar knappast torde hava försports, åter avskaffa dem, och detta ehuru, såsom kommissionen med rätta anført, det icke låter sig göra att med någon större grad av säkerhet på förhand bedöma vilken arbetsbörda den nya rättegångsordningen kommer att pålägga högsta domstolen. En gång avskaffade, låta de sig måhända ej så lätt ånyo införas, ehuru den med tiden stegrade tillströmningen av mål och angelägenheten att hålla ledamotsantalet i domstolen nere kanske snart nog låte detta framstå såsom ett önskemål av högsta vikt.

Beträffande proceduren i högsta instansen synes det för närvarande ej vara anledning att göra annat uttalande än att en avvikelse från hovrättens bevisprövningsresultat icke torde böra få äga rum, med mindre parterna ägt tillfälle att vid muntlig förhandling belysa frågan.

Att vårt åklagarväsen för närvarande fungerar otillfredsställande och att en väsentlig förstärkning därav är av ett trängande behov påkallat, även bortsett från att en reform av brottmålsrättsskipningen måste ställa ökade anspråk på åklagarnas duglighet, goda omdöme och insikter, därom är man såsom redan tidigare omförmäls allmänt ense. Kommissionens organisationsplan är i sina allmännaste grunddrag följande. Åklagarväsendet organiseras enhetligt för städer och landsbygd under justitiekanslern såsom högste chef, vilken till biträde har kanslersråd vid sin sida. Vid underrätt fungera ett antal rättsbildade statsåklagare, som uteslutande ägna sig åt denna uppgift och äro pliktiga att utöva en åklagares funktioner i alla mål, där fråga kan bliva om högre straff än sex månaders fängelse, dock med undantag för vissa tjuvnads-mål. Dessa statsåklagare utöva tillika förmanskap för underåklagare, vilka föra talan i ringare mål; och de äga, om målets mera invecklade beskaffenhet det föranleder, även i sådana mål övertaga åklagareställningen. Har mål fullföljts till hovrätt, utföres åtalet där i regel av särskild åklagare, advokatfiskal eller biträdande hovrättsfiskal. Hos högsta domstolen föres talan av justitiekanslern eller kanslersråd.

**Åklagar-
väsendet.**

I de yttranden, som närmare inlåtit sig på frågan, har denna grundplan icke gjorts till föremål för kritik, utom i en punkt. Kommissionens förslag om att växling i åklagarens person skall äga rum vid fullföljd i hovrätt har, såsom av betänkandet framgår, avgivits med stark tvekan och huvudsakligen av praktiskt-organisatoriska skäl. De båda södra hovrätterna anse dessa skäl icke böra vara avgörande emot de hänsyn, vilka tala för att den åklagare, som redan är förtrogen med målet, bör utföra åtalet även i överrätten; skånska hovrätten antyder dock möjligheten av den modifikation i principen, att underåklagares roll må i hovrätt övertagas av statsåklagare. Frågan synes böra tagas under ytterligare övervägande. I övrigt finner även lagrådet de angivna grunderna riktiga.

Var gränsen bör uppdragas mellan underåklagares och statsåklagares kompetensområden måste naturligtvis, såsom ock erinrats, i viss mån bero på antalet och kvalifikationerna inom dessa båda kårer. Enligt kommissionens mening kan man i fråga om underåklagarna rätt nära ansluta sig till rådande förhållanden, särskilt på landsbygden. Det är sålunda avsett att distrikten skola hållas små; krav på juridisk examen uppställas ej, men det skulle dragas försorg om särskild utbildning för en åklagares uppgifter; för att bereda befattningshavarna full sysselsättning, dock utan att åklagaretjänsten lider intrång, anses med denna kunna i lämpliga distrikt förenas även annan tjänste-verksamhet, i främsta rummet polistjänst. Det nödiga antalet statsåklagare har kommissionen preliminärt beräknat till några och trettio. Mot denna planläggning hava från olika håll invändningar framställts. Advokatsam-

fundet finner det högst beklagligt om andra än rättsbildade åklagare skulle få fungera även under en ny rättegångsordning; detta behövde ej bliva fallet, om man betydligt utvidgade underåklagarnas distrikt, men å andra sidan befriade dem från administrativa sysslor, förbättrade deras lönevillkor och förbjöde dem att driva advokatverksamhet, av vilken de för närvarande i stor utsträckning och till men för utveckling av ett sunt advokatväsen hämtade sin försörjning. Av liknande mening är justitiekanslern. Hjäradshövdingeföreningen finner sannolikt att det av kommissionen beräknade antalet statsåklagare skall komma att visa sig alltför litet, i synnerhet om, på sätt föreningen förordar, till dem från domaren överflyttas behandlingen av vissa under förundersökning uppkommande frågor.

På sätt Svea hovrätt erinrat, har kommissionens förslag till ordnande av åklagareväsendet vid underrätt mera karaktär av ett allmänt schema än av en genomförd plan, och närmare utgångspunkter för prövning av här mötande spörsmål kunna till dels endast vinnas genom upptagande tillika av frågor rörande polisväsendets organisation. Med hovrätten instämmer lagrådet också i dess betonande av att första villkoret för att kunna tillskapa ett tillfredsställande åklagarväsen är att man beslutar sig för att bjuda tillräckligt höga löner för att kompetent folk skall kunna erhållas. Emellertid lär det redan nu kunna förutses att i fråga om underåklagarna stora svårigheter av skilda slag ännu rätt länge skola möta för en organisation, som i mera avsevärd mån skiljer sig från de förutsättningar från vilka kommissionen utgått. Desto angelägnare är att utan dröjsmål, med avlösning av det nuvarande landsfogdeprovisoriet, tillskapa en kår av rättsbildade statsåklagare som i den ungefärliga omfattning, kommissionsförslaget avser, övertager åklagareuppgiften i de grövre brottmålen, och som helt får ägna sig åt denna uppgift. Hjäradshövdingeföreningens mening, att det av kommissionen preliminärt beräknade antalet sådana befattningshavare skall visa sig alltför litet, är säkerligen välgrundad. I samband med lönereglering för de tjänstemän, som nu fungera såsom underrättsåklagare, lär det böra stadgas, att de icke vidare äga företräda enskilda parter inför domstol, särdeles om även befattningen såsom utmättningsman alltjämt skall tillkomma dem.

Straffföreläggande.

Huru åklagareväsendet är ordnat har uppenbarligen betydelse bl. a. för frågan huruvida straffföreläggande bör, i den form och omfattning kommissionen föreslagit, komma till användning i vår straffprocess. Att mycket förenklade former böra kunna tillämpas för beivran av erkända smärre förseelser, är otvivelaktigt. Såväl av hänsyn till åklagarens och domstolens arbetsbörda som för att beivrandet ej skall drabba den skyldige på hårdare sätt än ändamålet kräver är det lämpligt att muntlig förhandling och avkunnande av formlig dom ej i dylika mål äro obligatoriska. Kommissionen har velat nå detta syfte genom stadgande att om den skyldige tecknar godkännande å ett av åklagaren utfärdat föreläggande att sona förseelsen med visst angivet bötesbelopp, föreläggandet gäller i doms ställe. Bötesbeloppet får dock aldrig överstiga 500 kronor, och går det över 100 kronor erfordras rättens fastställelse.

Kompetent åklagare är den under vilkens åtalsrätt förseelsen faller, således i regeln underåklagare.

Från domarehåll hava rätt allmänt uttalats starka betänkligheter mot förslaget i dess förevarande skick och särskilt mot en befogenhet för åklagare att i den utsträckning som förordats handhava straffmätningen. Dessa betänkligheter måste betydligt vinna i styrka, om uppgiften anförtros åt icke rättsbildade åklagare. Med fog har det ock satts i fråga om den föreslagna rättsskipningsformen lämpar sig att hos oss införas även i fråga om så pass allvarliga förseelser att straffet bestämmes till flera hundra kronors böter. Försiktigheten synes bjuda att inskränka hela institutets tillämplighetsområde och att göra kravet på domarens fastställelse obligatoriskt eller åtminstone väsentligt vidga området för hans kontroll.

En relativt fristående punkt i kommissionens reformförslag är den som avser överflyttning av överexekutorsbefattningen från länsstyrelser och magistrater till underrätterna. Men då den standpunkt, som härutinnan intages, måste bliva en faktor av betydelse vid uppgörande av planer och beräkningar i organisativt hänseende och frågan följaktligen redan i detta skede lärer böra komma under övervägande, kan den icke här förbigås.

Den av kommissionen förordade överflyttningen har i vissa yttranden lämnats utan anmärkning. Häradshövdingeföreningen finner intet vara att erinra, utom för såvitt förslaget skulle innebära att jämväl förmanskap över utmätningmännen och kontrollen över deras arbetsdrift och redovisning lades till domstolarna; dessa lämpade sig icke för dylika uppgifter. Samtliga hovrätter hava däremot i likhet med åtskilliga länsstyrelser avstyrkt förslaget, Göta hovrätt under hänvisning till frågans enligt hovrättens mening outreda skick. Svea hovrätt anför särskilt att med det av hovrätten förordade systemet, små domsagor utan biträdande domarepersonal, domarens arbetskraft ej kan tåla den extra belastningen med exekutiva ärenden.

De i kommissionsbetänkandet anförda synpunkterna utgöra enligt lagrådets mening avgörande skäl för den föreslagna överflyttningen. De motskäl, som åberopats, synas däremot antingen grunda sig på missförstånd rörande åtgärdens innebörd eller av annan anledning sakna bärkraft. Överexekutorsbefattningen är icke någon förvaltningsuppgift, utan en verklig rättsskipningsuppgift likaväl som domarens befattning med rättegångsmålen. Detta förhållande är även hos oss erkänt, i det att hovrätt och högsta domstol fungera såsom överinstanser; att i detta hänseende någon ändring icke skulle kunna på allvar ifrågasättas är uppenbart just på grund av ärendenas beskaffenhet. Den tudelning av rättsskipningsuppgiften som i underinstansen således äger rum är i många hänseenden till svårt men för vårt rättsväsen. Det för kreditlivet så angelägna önskemålet om enkla, billiga och snabbt till målet ledande metoder för indrivning av fordringar, mot vilkas riktighet giltig invändning ej kan framställas, låter sig blott högst onöjaktigt förverkligas, så länge lagsökning och ansökan om handräckning för fordrans utfående måste göras hos annan myndighet än domstolen. Den sökande borgenären riskerar att framställt jäv

Överexekutorsgöromålen.

gör vägen oframkomlig; hans besvär och kostnad hava då varit förgäves och han har att efter en fruktlös omgång börja den vanliga rättegångsvägen. Hade åter domstol ägt upptaga ansökningen, skulle ärendet där utan former, kostnad och omgång kunnat övergå i ett vanligt tvistemål, och gäldenären hade saknat en frestelse att framställa ohemula invändningar.

Vad angår kvarstad, skingringsförbud och liknande handräckningsåtgärder blir frågan ofta aktuell under en redan anhängig rättegång, och det är av stor vikt att underrätterna förvärva vana och erfarenhet att bedöma spörsmål av denna beskaffenhet. För närvarande anse de sig i allmänhet ej ens befogade att bevilja sådana ingrepp; dessa få ankomma på prövning av annan myndighet, som ej är redan förtrogen med sakens läge, varav vållas tvekan och uppskov med avgörandet. Vad slutligen verkställighet av dom angår, är det lätt att inse fördelen av att den som avkunnar domen tillika har att bestämma om verkställigheten i de fall där denna erbjuder något särskilt problem. I detta sammanhang må anföras en synpunkt av ej ringa vikt, som icke berörts i kommissionens betänkande. Kommissionen betonar med rätta, att det ständiga sysslandet med rättsskipningsuppgifter gör domstolarna särskilt lämpade att pröva de ofta invecklade rättsfrågor, som möta i utsökningsmål. Men det förtjänar ock framhållas att å andra sidan direkt erfarenhet om hur saker och ting taga sig ut på verkställighetens stadium måste komma även den dömande verksamheten till godo. Ju mera domaren äger tillfälle att betrakta rättsregler och domslut ur synpunkten av deras praktiska konsekvenser, desto bättre för rättskipningen.

Att det vidare vore en fördel, om prövningen av en skiljedoms giltighet och befogenheten att förordna om verkställighet å densamma förenas på samma hand, torde vara obestriddigt; och jämväl lärer det i och för sig vara lämpligast om inskrivningsväsen och exekution i fast egendom handhas av en och samma myndighet.

Såsom kommissionen erinrat, är det i verkligheten ingalunda sakliga, utan praktiskt-organisatoriska skäl, som betingat hittillsvarande ordning. Med en domstolsorganisation, ändrad i enlighet med ovan förordade riktlinjer, bortfalla dessa skäl, och det kommer tvärtom att ställa sig vida mindre bekvämt för de rättssökande om nämnda ordning bibehålles än om överflyttning till domstol företages. Men därtill kommer att det icke är gott att se hur ändringen skall kunna underlätas, om städer i stor utsträckning upphöra att utgöra egen lag-saga. Det synes svårigen kunna på allvar ifrågasättas att för det stora flertalet städer taga det steg tillbaka, som togs för femtio år sedan, då länsstyrelsen upphörde att vara deras överexekutor. Och i den mån sambruket mellan rättsskipning och administration upphör jämväl för de stora städerna, ställes man även för deras del inför samma problem.

På sätt häradshövdingeföreningen erinrat, lärer icke till domstolarna böra överflyttas den disciplinära uppsikten och kontrollen över underexekutorernas redovisning. Än mindre bör naturligen ifrågakomma att ålägga domstolarna att befatta sig med bötes- och skatteindrivningen utom för såvitt angår klagan över utmätnings- eller införselåtgärd. De myndigheter, som för när-

varande handlägga de nämnda ärendena, göra det ju icke heller i egenskap av överexekutor.

Såsom inledningsvis i detta yttrande omförmälts, innefattar kommissionens betänkande utredningar och förslag i talrika andra spörsmål än dem, vilka i förestående granskning berörts. Bland dessa spörsmål finnas utan tvivel ej få, vilkas lösning i lycklig riktning spelar en avsevärd roll för rättegångsväsendets förmåga att rätt fylla sin uppgift och motsvara behovet i skilda avseenden. Men enligt lagrådets mening äro de ej av den art, att det är nödigt och lämpligt att nu till dem fatta en bestämd ståndpunkt, utan synes därmed bäst kunna anstå till ett senare skede av lagstiftningsarbetet. Sådana spörsmål äro exempelvis de som gälla tredscoförfarandets användning och utformning; förvarares i brottmål befogenheter att taga del av undersökningsmaterial, övervara förhör och fritt konferera med den misstänkte eller åtalade; befogenhet för domaren att utan huvudförhandling avkunna dom i visserligen tvistiga men enligt hans mening fullt utredda civilmål av enkel beskaffenhet; frågan huruvida parts personliga avhörande under ansvar i tvistemål skall först subsidiärt äga rum såsom ett särskilt avsnitt av förhandlingen eller om varje partens personliga utsaga vid rättegångstillfälle är att anse som avgiven under ansvar. I samtliga dessa delar hava i avgivna yttranden framställts erinringar och synpunkter, vilka torde vara väl förtjänta att vid den fortsatta behandlingen komma under närmare övervägande.

**Övriga
frågor**

Kommissionens betänkande innehåller icke något utkast till plan för övergång från nu gällande rättegångsordning till den föreslagna nya. Det lär icke heller vara nödvändigt eller ens lämpligt att redan i sammanhang med ett principbeslut rörande det fortsatta lagstiftningsarbetets grundplan ingå i någon detaljprövning i detta ämne. Med planerande och utformande av egentliga övergångsbestämmelser till den nya lagstiftningen bör tydligen anstå till en senare tidpunkt. Men vissa spörsmål av allmänare räckvidd, avseende dels förberedelser till övergången, dels möjligheten och lämpligheten av att själva denna övergång äger rum i etapper eller att man även sedan densamma i stort sett genomförts på vissa punkter alltför hjälper sig tillsvidare fram med den gamla ordningen i mer eller mindre orubbat skick, torde dock redan nu böra komma under åtminstone preliminärt övervägande. I fråga om rättegångsförfarandet torde det därvid befinnas, att det i stort sett icke kan vara lämpligt att genomföra reformen genom successiva lagstiftningsåtgärder. Det hela hänger alltför intimt samman för att detta tillvägagångssätt skulle kunna undgå att bringa med sig oreda och förvirring, och man löpte allvarlig risk att det nya rättegångsskicket från början glede ur rätta spåret. Även exempelvis den utvägen att göra början med brottmålen och låta med tvistemålen anstå till en senare tidpunkt torde, i betraktande av att domstolarna i samtliga instanser äro gemensamma för båda processarterna, visa sig vara förenad med stora olämpor. En provisorisk reglering av förundersökningen i brottmål samt frågor rörande ingrepp mot den misstänkte

**Övergång
till nya
ordningen.**

eller åtalade synes dock kunna vidtagas. För tvistemål kunde måhända såsom förberedelse till reformen fordringarna på stämningens innehåll skärpas samt domstolarna i instruktionell väg föranledas att processledande ingripa i syfte att tvisteläget genom skriftväxling mellan parterna utom rätta eller vid en förberedande förhandling så utreddes att det anspråk kunde med fog ställas på parterna att de samla sin bevisning till i regel ett och samma rättegångs-tillfälle.

I organisatoriskt hänseende torde det vara ett oeftergivligt krav att brottmålsreformen i god tid förberedes genom enhetlig organisation av åklagarväsendet och tillskapandet av en tillräckligt fulltalig kår av rättsbildade statsåklagare, redan vid övergången övade i kallet och rustade att övertaga de för denna kår avsedda uppgifterna. Likaså torde det vara angeläget att icke för länge uppskjuta förberedelserna för advokatkårens organiserande, bl. a. i syfte att från början skapa bättre möjligheter att förordna lämpliga försvarare i brottmål. Att domsagoregleringen och domsagornas besättande med domare och kanslipersonal enligt den nya planen bli till fullo genomförda redan vid övergången till nytt rättegångsskick läser icke vara nödvändigt; men å andra sidan bör tydligen eftersträvas att — bl. a. genom småstäders förenande med landsbygd under gemensam jurisdiktion och genom sammanslagning av domsagor i de tillfällen som erbjuda sig — redan i förväg så långt möjligt närma sig den avsedda nyordningen. Med hovrätternas utflyttning kan uppenbarligen icke anstå till senare tidpunkt än handläggningsreformens ikraftträdande. Vad åter angår den stadskommunala rättsskipningens övertagande av staten, är redan ovan uttalad den mening att något avgörande hinder för ett successivt genomförande av denna reform och av de domsagoregleringar som härmed stå i samband icke synes föreligga.

Slutom-döme.

Med hänvisning till det anförda får lagrådet som sin mening uttala att arbetet på en allmän rättegångsreform bör utan uppskov fullföljas samt att processkommissionens betänkande synes väl ägnat att därvid tjäna såsom grundval, dock med iakttagande av de delvis rätt väsentliga jämkningar som ovan förordats.

Särskilda yttranden.

Regeringsrådet Planting-Gyllenbåga yttrade:

I anslutning till vad Göta hovrätt och häradshövdingeföreningen uttalat i fråga om nämnden vid underrätt hyser jag den uppfattningen, att det såväl ur synpunkten av domstolens lämpliga organisation som i rättsskipningens intresse i övrigt är mest önskligt att denna nämnd får behålla den karaktär, som den för närvarande äger. Jag anser sålunda, att gällande föreskrifter om antalet nämndemän i domför rätt och om utövande av nämndens rösträtt fortfarande böra komma till tillämpning. Skulle med hänsyn till ökning av arbetsbördan för nämndemännen det finnas nödigt att jämlikt kommissionens förslag bestämma ifrågavarande antal till endast fem, bör i allt fall enligt min mening den kollektiva rösträtten bibehållas.

Justitierådet Wedberg utlät sig:

Känt är att i vissa domsagor möjligheten för häradshövdingen att döma med sju nämndemän blott undantagsvis begagnas, i det att fastmer alla tolv i regeln tjänstgöra. Det förefaller icke oantagligt att, efter en processreform, sammanträden med nämnd skola i vissa bygder ej behöva bli avsevärt talrikare eller långvarigare än nu. Att likväl, mot ortsbefolkningens önskan, framtvunga en reduktion av nämnden från tolv medlemmar till fem, synes mig motbjudande. Jag vågar icke bestrida att på sina håll nämndemansvärvet bleve alltför betungande om ej antalet nedbragtes till fem. Men jag förmenar att, därest latituden sju till tolv ej kan bibehållas, annan förändring ej bör ske än att talet sju sänkes till fem. Och liksom nu skulle blott enhällig nämnd kunna överrösta domaren.

Jag bör dock tillägga att jag icke hyser några allvarligare betänkligheter mot kommissionens förslag om fixering av nämndemännens antal till fem och om röstberäkningen.

Att införa nämnd för grövre brottmål i rena stadsdomkretsar, där rätten eljest såsom lagrådet tänkt sig är domför med tre lagfarna ledamöter, finner jag icke påkallat av något verkligt behov. Enligt min mening skulle det också taga sig egendomligt ut att de två juristdomare, som jämte ordföranden avdöma medelsvåra brottmål, i grövre brottmål lämna sina platser för att giva några lekmän rum.

Svea hovrätts förslag angående hovrättsnämnd finner jag, som gärna vill tro att hovrätternas antal ej skall behöva överstiga fem, vara mera tilltalande än kommissionens. Men jag kan överhuvud ej förorda nämnd i hovrätt.

Vad högsta domstolens ställning angår bör det enligt min mening föreskrivas att fråga om straffmätning inom stadgad latitud ej må komma under domstolens bedömande, möjligen dock med undantag för det fall att den som sakfällts till visst strängare frihetsstraff yrkar mildring och fullföljdsavdelningen tillåter att prövning sker. Måhända borde också för både brottmål och tvistemål stadgas att nya bevis i regeln ej må gälla. Däremot hyser jag starka tvivel om att det skall finnas klokt att vidtaga andra restriktioner beträffande omfattningen av högsta domstolens prövning. Om, vilket ju även under en reformerad processordning kan hända, vittnesförhör ägt rum inför domare som ej dömt i målet, kan högsta domstolens kompetens att värdera denna bevisning knappast anses vara ringare än de lägre instansernas. Fullkomligt riktigt finner jag det vara att högsta domstolen i fråga om vad i målet bör anses utrett skall noga beakta den större möjlighet att till deras rätta värde bedöma partsutsagor, vittnesmål och dylik bevisning, som tillkommer den domstol inför vilken bevisningen omedelbart förebragts. Men enahanda grundsats har tydligen giltighet utanför högsta domstolen. Regeln är självklar. Kanske borde det dock undersökas om den ej skulle kunna komma till uttryck i lagtexten.

Justitierådet von Seth anförde:

Då jag anslutit mig till lagrådets ovanintagna yttrande har det skett i den livliga övertygelsen, att endast en reform på de av lagrådet förordade huvud-

grunderna kan skänka vårt land ett tillfredsställande och betryggande rättegångsväsende.

I ett hänseende har det emellertid ej skett utan en viss tvekan, nämligen såvitt angår nämndeinstitutionen.

Jag delar visserligen icke de farhågor, som på vissa håll kommit till uttryck, att den organisation av nämnden vid underrätterna, som kommissionen föreslagit, skulle komma att innebära vissa risker för rättsskipningens säkerhet. I all synnerhet skulle detta enligt mitt förmenande icke behöva bliva fallet, om det uppställdes bestämda kvalifikationer i personligt hänseende, som måste uppfyllas för att kunna väljas till nämndeman — bl. a. en viss förfarenhet i allmänna värv — och det bereddes vederbörande domstol rätt att av eget initiativ tillse, att dessa kvalifikationer uppfylldes av den valde.

Däremot kan jag ej värja mig för det intrycket, att en nämnd, sådan kommissionen tänkt sig densamma, skulle få svårt att bibehålla det höga anseende, våra häradsnämnder hittills åtnjutit, och på samma gång bliva det fasta föreningsband mellan domstolarna och folket dessa otvivelaktigt varit.

Det ligger en helt annan pondus över ett enhälligt uttalande av en något så när talrikt besatt häradsnämnd, än som skulle komma att ligga över ett beslut dikterat av fyra nämndemän mot domaren och en femte nämndeman. Ett sådant beslut kan aldrig få den karaktär av ett fullödigt uttryck för den folkliga rättsuppfattningen, som ett av nämnden dikterat beslut nu otvivelaktigt i regel har. Skulle nämnden därtill av de ändrade omröstningsbestämmelserna låta sig förledas att söka göra sig mera gällande än nu på områden, där den saknade förutsättningar för en omdömesgill prövning, skulle dess anseende säkerligen hastigt sjunka.

Då jag emellertid, som nämnt, icke kan se någon större fara för rättssäkerheten i kommissionens förslag, och detta nog torde överensstämma med önskemålen inom vida kretsar, har jag ej velat motsätta mig detsamma.

Som en gärd åt tidsandan mera än som en verklig förbättring i sak betraktar jag även förslagen om införande av nämnd i vissa brottmål vid stadsdomstolarna och hovrätterna.

Vad angår högsta domstolen har ju redan av lagrådet framhållits de stora svårigheter, som föreligga för ett tillfredsställande ordnande av den tredje instansens ställning i ett moderniserat processsystem, och föreslagits vissa jämkningar i kommissionens förslag, medan frågan i övrigt lämnats öppen.

Som ett alternativ även värt att tagas i övervägande skulle jag vilja framhålla följande anordning. Fullföljdsrätten begränsas i princip till den s. k. rättsfrågan sålunda att parten alltid såsom grund för sitt ändringssökande måste kunna åberopa, att hovrätten bedömt målet oriktigt i rättsligt hänseende eller att rättegångsfel förelupit. Till undvikande av att domstolen i dess helhet alltför mycket upptages av en tidsödande prövning av ett ändringssökandes berättigande stadgas, att frågan om klagandens talan är av beskaffenhet att kunna av högsta domstolen upptagas till prövning skall avgöras av en särskild avdelning, sammansatt som den nuvarande dispensavdelningen. På denna avdelning ankommer också att medgiva den, som blivit dömd till straff av en

viss stränghet, rätt till talan mot domen även i sådant fall, då avdelningen finner handlingarna giva anledning anse, att den utgång målet fått i hovrätten berott på en i väsentlig mån felaktig bedömning av bevisningen om de faktiska omständigheterna eller av graden av hans brottslighet. I den mån sålunda tillstånd erhållits till fullföljd av målet är högsta domstolens prövningsrätt alldeles obegränsad och ordnas förfarandet i största möjliga mån så, att domstolen sättes i stånd att underkasta målet en allsidig prövning. Genom en sådan anordning vunnas ju att, å ena sidan, fullföljdsrätten bleve strängt begränsad till sådana fall, som i rättsenhetens intresse borde få komma under högsta domstolens prövning, utan att, å andra sidan, dennas prövningsrätt bleve alltför kringskuren. I de fall, då av kostnads- och andra dylika hänsyn ett upprepande av proceduren i tillfredsställande utsträckning icke kunde åstadkommas, finge naturligtvis högsta domstolen, liksom enligt kommissionens förslag, tillgripa utvägen att återförvisa målet.

Ur protokollet:
Oskar Adelsohn.

Statens offentliga utredningar 1928

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Betänkande med förslag till stadsbyggnadslag. [5]
Förberedande utkast till strafflag. Ambetsbrotten. [7]
Utlåtande jämte utkast till lag med särskilda bestämmelser om vissa bostadsföreningar. [16]
Ejagerådets utlåtande över processkommissionens betänkande ang. rättegångsväsendets ombildning. [19]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

1926 års pensionsutredning. Betänkande ang. familjepensionering för viss icke-ordinarie personal i statens tjänst. [8]
Betänkande med utredning och förslag ang. statstjänstemännens bisysslor. [14]

Kommunalförvaltning.

Yttrande och förslag ang. revision av gällande förordningar om kommunalstyrelse på landet och i stad m. m. [2]

Statens och kommunernas finansväsen.

Betänkande med förslag till ändrade bestämmelser rörande tullrestitution. [15]

Politi.

Monopolkontrollutredningens betänkande ang. anordnandet av den statliga kontrollen av Aktiebolaget Vin- & Spritcentralens verksamhet. [4]
Betänkande med förslag ang. omorganisation av överståthållarämbetet samt ändrad fördelning mellan staten och Stockholms stad av kostnaderna för dess verksamhet. [12]

Socialpolitik.

Betänkande med förslag till vissa åtgärder beträffande emigrationen. [8]
1926 års arbetslöshetssakkunnigas betänkande och förslag ang. arbetslöshetsförsäkring, arbetsförmedling och reservarbeten. [9]

Hälsö- och sjukvård.

Betänkande ang. ordnande av folktandvård (allmänlig tandvård). [17]
Betänkande med förslag till stadga ang. sinnessjukvården i riket m. m. [18]

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Betänkande med förslag ang. åtgärder till handelsjärnhanteringens stödjande. [6]

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Betänkande med förslag till vissa ändringar i bestämmelserna rörande automobilbesiktningsväsendet m. m. [11]

Bank-, kredit- och penningväsen

Betänkande ang. ordnandet av viss bostadskredit. [10]

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Utredning och förslag ang. en utvidgad folkhögskolutbildning. [13]

Försvarsväsen.

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Utrikesdepartementets organisation. [1]